

Onderzoek

Symboliek in de politiek

Een onderzoek naar symbolisch machtsgebruik in de termen
'zesjescultuur' en 'VOC-mentaliteit'.

Anna Wendt – 3166384
Leerkring Bestuur en Beleid
Begeleider: Marianne van de Steeg
April 2009

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3	
	1.1	Probleemstelling en vraagstelling	3
	1.2	Relevantie	5
	1.3	Leeswijzer	6
2.	Theoretisch kader	7	
	2.1	Ideas Approach	7
	2.2	Symboliek in de politiek: wat zegt de wetenschap hierover?	8
3.	Methoden en Technieken	15	
	3.1	Variabelen	15
	3.2	Dataverzameling	16
	3.3	Materiaal	17
	3.4	Analyse	20
	3.5	Casuslegitimatie	21
	3.6	Locus van het onderzoek	22
4.	Resultaten	24	
	4.1	Draagvlak	24
	4.2	Prikkelend	28
	4.3	Normative Leap	31
	4.4	Ambigüiteit	34
5.	Conclusie en discussie	37	
	5.1	Conclusie	37
	5.2	Discussie	39
6.	Literatuurlijst	40	

1. Inleiding

1.1 Probleemstelling en vraagstelling

“Balkenende laakt ‘zesjescultuur’: Premier Balkenende vindt dat in Nederland te veel een mentaliteit van middelmatigheid heerst. Bij de opening van het academisch jaar in Wageningen zei hij dat Nederland concurrerender en ondernemender moet worden.

Twee van de drie Nederlandse studenten doen geen moeite om een hoog cijfer te halen, zei Balkenende. Hij vraagt zich af waarom niet meer mensen cum laude afstuderen en waarom de universiteiten internationaal niet hoger scoren.

Balkenende zei ook dat er te weinig ondernemingszin en vernieuwing is. Hij vindt dat er te weinig nieuwe bedrijven bijkomen, zoals navigatiemaker TomTom.” (NOS)

“Bill Gates is erg positief over Nederland. De Microsoft-oprichter is onder de indruk van het aantal breedbandaansluitingen in Nederland. Volgens Balkenende is de creatieve industrie van groot belang voor Nederland. Hij trok tijdens zijn toespraak een vergelijking met het verleden en sprak over een 'VOC-mentaliteit'. Daarmee doelde de minister-president op 'de wil om vooruit te komen en de eerste te willen zijn'.” (Volkskrantblog)

Zesjescultuur en VOC-mentaliteit, allebei twee verschillende termen die ongeveer rond dezelfde tijd in de mond zijn genomen door minister-president Balkenende. Zesjescultuur doelt op de aftakeling van onze motivatie en prestatie, terwijl VOC-mentaliteit juist het tegenovergestelde bedoelt. In de politiek wordt vaak symboliek gebruikt, zoals dus deze termen. In betogen van politici wordt gespeeld met metaforen, “stories of decline” en discourses. Deze symboliek wordt overgenomen door de media en komt via de media terecht bij de burgers. Veel beeldspraak wekt een hoop kritiek op, zo ook zesjescultuur en VOC-mentaliteit. Het is interessant om te zien dat discourses zo vervend overgenomen en bekritiseerd worden, terwijl ze niet eens gerechtvaardigd hoeven te zijn. Dat blijkt wel uit de zesjescultuur en VOC-mentaliteit. Ze betekenen het tegenovergestelde, maar krijgen even veel los onder burgers en in de media.

Waarom wordt dit soort symboliek gebruikt? Zou het mogelijk zijn dat politici op deze manier invloed proberen uit te oefenen op de burgers? Stone (1988) en Edelman (1964) halen in hun boeken naar voren dat politici symboliek gebruiken om dingen gedaan te krijgen. Symboliek zou gezien kunnen worden als een vorm van macht. Symbolisch machtsgebruik zorgt voor bepaalde reacties onder burgers. Door mededelingen ambigu te formuleren, met aansprekende metaforen of discourses kunnen politici misschien wel meer losmaken bij mensen dan met feitelijke saai betogen.

Maar dan zijn we ook gelijk bij een probleem aangekomen. Is het in een democratie niet de bedoeling dat de burgers hun vertegenwoordigers moeten beïnvloeden om zo hun mening te laten spreken. Politici die burgers beïnvloeden om

zaken voor elkaar te krijgen lijkt een beetje op de omgekeerde wereld. Maar dit is wel een kwestie van alle dag. Denk maar aan de reclamespotjes tijdens de campagnetijd. Politici proberen burgers te beïnvloeden met allerlei beloftes en campagneplannen, zodat ze op ze stemmen. Maar dus ook door middel van beeldspraak, tijdens of buiten de campagnetijd, proberen politici iets te laten gebeuren onder burgers. In de literatuur wordt besproken wat de verwachte reacties zijn van burgers op symbolisch machtsgebruik. In dit onderzoek zal er onderzocht worden of er bij de termen zesjescultuur en VOC-mentaliteit de te verwachten reacties van burgers te zien zijn. Er zal dus getest worden of de assumpties uit de literatuur stroken met de praktijk. De vraag die aan het eind van dit onderzoek beantwoord zou moeten worden, luidt als volgt:

Op welke wijze zijn de reacties van burgers op symbolisch machtsgebruik zoals beschreven in de literatuur terug te zien in de discourses ‘zesjescultuur’ en ‘VOC-mentaliteit’?

In deze vraag is de onafhankelijke variabele de discourses ‘zesjescultuur’ en ‘VOC-mentaliteit’, oftewel individuele uitspraken van politici. De afhankelijke variabele is de reacties van burgers. De link tussen deze twee variabelen wordt gevormd door het symbolische machtsgebruik. De analyse-eenheid is de reacties van de burgers op de symbolen. Om tot een antwoord op de hoofdvraag te kunnen komen, moeten er eerst een aantal andere vragen beantwoord worden. Deze vragen zullen ook als leidraad gebruikt worden bij de verschillende hoofdstukken. In het theoretisch kader zullen vooral de volgende vragen onder handen genomen worden:

- Waarom en op welke manier wordt door middel van symbolen macht uitgeoefend?
- Wat is volgens de literatuur de reactie van burgers op dit symbolische machtsgebruik?

Keyconcepts bij deze vraag zijn: symboliek, beïnvloeding (oftewel machtsgebruik) en discourse. Deze zullen in het theoretisch kader verder worden uitgelegd en gedefinieerd. Het zijn belangrijke termen voor het hele paper en zullen daarom extra aandacht krijgen.

Nadat er in het theoretisch kader de relevante literatuur is besproken, komen we aan bij het empirische gedeelte. Om tot een antwoord op de hoofdvraag te komen, zal er in dit onderzoek gekeken worden of de literatuur is terug te zien in de praktijk. Er zal gekeken worden of de literatuur strookt met empirie. In het geval van zesjescultuur en VOC-mentaliteit zal er voor de empirie vooral gebruik worden gemaakt van reacties van respondenten op een stukje tekst over het onderwerp. Aan de hand van vragen over het stukje tekst zal er duidelijk worden wat de reactie van de verschillende respondenten hierop is en zullen verschillende assumpties getest worden. Dit zal verder uitgewerkt worden in het hoofdstuk Methoden en Technieken.

Ook de media speelt een belangrijke rol bij symboliek, omdat dit het middel is waarmee de burger wordt bereikt. Voor de verschillende stukjes tekst zal de media dan ook een belangrijke bron zijn. Ook bij de analyse en beantwoording van de empirische deelvragen zal er gebruik worden gemaakt van krantenartikelen en internetartikelen. Om een antwoord op de hoofdvraag te kunnen formuleren moeten er dus eerst empirische deelvragen opgesteld worden. Deze luiden als volgt:

- Hoe is symbolisch machtsgebruik terug te zien in de termen zesjescultuur en VOC-mentaliteit?
- Zijn de reacties van burgers zoals beschreven in de literatuur terug te zien bij de termen zesjescultuur en VOC-mentaliteit?

Er wordt verwacht dat politici met deze beïnvloeding vaak een verandering teweeg willen brengen in de maatschappij. In het geval van VOC-mentaliteit en zesjescultuur gaat het waarschijnlijk vooral om een mentaliteitsverandering. Er wordt ook verwacht dat de reacties zoals beschreven in de literatuur terug te zien zijn in de empirie.

Het onderzoek is subjectivistisch van aard en zal kwalitatief zijn. Dit is van invloed op de manier waarop het materiaal verkregen is en de manier waarop de hoofdvraag en de deelvragen beantwoord worden. Maar voordat er antwoord op de deelvragen gegeven kan worden en er gekeken kan worden of de verwachtingen uitkomen zal er eerst aandacht besteed worden aan de relevantie van dit onderzoek, maatschappelijk en wetenschappelijk.

1.2 Relevantie

De wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek is het testen van assumpties van wetenschappelijke literatuur op de empirie. Door middel van literatuur van Murray Edelman en anderen zoals Stone en Fairclough, zal er gekeken worden of er in de praktijk dezelfde dingen voorvallen als beschreven in hun teksten. Ik verwacht dat de assumpties uit de literatuur redelijk overeen zullen komen met de empirie, al zal het misschien nog wel moeilijk zijn om de overeenkomsten en de verschillen te vinden. De assumpties zullen eerst meetbaar gemaakt moeten worden en hiervoor zal eigen creativiteit bij te pas moeten komen. Zonder de assumpties meetbaar te maken, zal het moeilijk zijn ze terug te zien in de praktijk. Ze worden meetbaar gemaakt door verschillende vragen te stellen over stukjes tekst aan respondenten. Zo wordt er bijvoorbeeld gekeken of mensen extra geprikkeld worden door symbolisch taalgebruik. Dit wordt beweerd door Edelman, en dit wordt getest op de empirie door middel van de methode hierboven en verder beschreven in het hoofdstuk Methoden en Technieken.

Het onderzoek zal voornamelijk gericht zijn op taal, wat misschien moeilijker te onderzoeken is dan concrete gebeurtenissen en bijvoorbeeld besluitvorming. Mensen interpreteren taal op verschillende manieren en ik zal gebruik maken van de verschillende interpretaties van respondenten. Dat zal mijn informatie zijn waar mee ik de assumpties zal testen. De respondenten zullen vanuit een bepaalde context denken

en dit bepaalt hun betekenisgeving van de taal. Het analyseren van de dingen die de respondenten zullen beweren over de teksten zal voor een gedeelte berusten op eigen interpretatie. Het zal niet altijd duidelijk zijn wat iemand precies ergens mee bedoelde en daarom komt mijn eigen interpretatie ook kijken. Om dit zo wetenschappelijk mogelijk te kunnen verantwoorden zal er wel op zoek worden gegaan naar factoren en vragen die gebruikt zullen worden bij het testen van de assumpties. Zo wordt er bij elke respondent hetzelfde voorgelegd en zal het onderzoek hopelijk over genoeg validiteit beschikken. Op deze manier zullen de assumpties adequaat vergeleken kunnen worden met de empirie en zal het onderzoek in voldoende mate wetenschappelijk relevant zijn.

De maatschappelijke relevantie van het onderzoek zit hem vooral in het opsporen van problemen. Als na het testen van de assumpties blijkt dat politici bijvoorbeeld erg veel invloed uitoefenen op burgers door het gebruik van symboliek, kan dit interessant zijn. De meeste burgers zullen niet goed doorhebben dat politici zoveel macht op hun proberen uit te oefenen, als je dit wel weet ga je veel kritischer nadenken over de dingen die gezegd worden door politici. Als je weet hoe politici het spelletje spelen, zie je de spelregels eerder en kun je zelf ook beter meedoen. Ik denk dat weinig mensen doorhebben dat taal een grote invloed op ze kan hebben en dat politici hun woorden bewust kiezen. Daarom is het belangrijk dit te achterhalen en aan het licht te brengen.

In dit onderzoek zal er zo veel mogelijk geprobeerd worden om dit soort zaken te vinden en inzicht te bieden in de beeldspraak van politici. Door twee verschillende termen te gebruiken die door dezelfde man in de mond zijn genomen rond dezelfde tijd, zal er hopelijk een beter beeld komen van het spelletje dat politiek is.

1.3 Leeswijzer

Dit eerste hoofdstuk was een inleiding van het onderzoek, in de volgende hoofdstukken wordt ingegaan op de verdere aspecten van het onderzoek. In het volgende hoofdstuk zal het theoretisch kader besproken worden. Hierin zal allereerst de context van de verschillende wetenschappelijke auteurs besproken worden, namelijk de Ideas Approach, zoals dit door Peter John genoemd wordt. Vervolgens zal er ingegaan worden op de verschillende wetenschappelijke auteurs zoals Edelman, Stone en Fairclough. Aan de hand van hun stukken zal er geprobeerd worden om antwoord te geven op de twee theoretische deelvragen die eerder in dit hoofdstuk zijn opgesteld. Er zal duidelijk worden gemaakt wat de assumpties uit de literatuur zijn over de reacties van burgers op bepaalde soorten symbolisch machtsgebruik.

Hierna zal er ingegaan worden op de methoden en technieken die gebruikt worden bij het onderzoek. Er zal duidelijk aangegeven worden hoe het onderzoek gedaan is en welke vragen er gesteld zijn aan de respondenten. Nadat dit is uitgelegd kan er in het hoofdstuk Resultaten aangegeven worden wat er aan de hand van de methoden die gebruikt zijn de uitkomsten waren van het onderzoek. Eerst zullen de resultaten gegeven worden en vervolgens zal er antwoord worden gegeven op de

empirische deelvragen. In de conclusie zal er dan uiteindelijk een antwoord worden gegeven op de hoofdvraag.

2. Theoretisch Kader

Voordat de relevante literatuur, dat bij dit onderzoek gebruikt zal worden, aan bod zal komen, zal er eerst uitgelegd vanuit welk perspectief deze literatuur geschreven is. Volgens Peter John zijn er verschillende “approaches” die gebruikt kunnen worden bij het doen van onderzoek naar public policy. Het meest relevante perspectief, de Ideas Approach, zal nader verklaard worden, om daarna de literatuur nader toe te lichten. Uit de literatuur zullen verschillende assumpties gehaald worden die iets zeggen over symbolisch machtsgebruik. Deze assumpties zullen later getest worden met de empirie. Hoe dit in zijn werk zal gaan, zal uitgelegd worden in het hoofdstuk Methoden en Technieken.

2.1 Ideas Approach

In het boek van Peter John worden verschillende approaches gebruikt om te kijken naar veranderingen en stabiliteit in beleid. Elke benadering legt de nadruk op een ander element dat van belang is bij veranderingen en stabiliteit, en elke benadering heeft een andere kijk op wat deze ontwikkelingen veroorzaken. Zo is er een institutionele benadering, een benadering die weer meer de nadruk legt op groepen en netwerken en een benadering die juist naar socio-economische aspecten kijkt. Verder is er nog een rationele keuze theorie en een benadering waarin “ideas” centraal staan. Vooral deze theorie, vanaf nu de Ideas approach genoemd, is van toepassing bij dit onderzoek. Deze benadering gaat er van uit dat ideas centraal staan bij veranderingen en stabiliteit van beleid. Alle actoren brengen verschillende ideeën in de publieke sfeer en dit is van grote invloed op beleid. Maar verschillende actoren zijn het vaak niet eens over elkaars ideas en er heerst dan ook veel strijd over. Maar ze zijn wel heel belangrijk: *“Ideas are important in public decision-making because, while participants in the policy process agree about many ideas, more usually they dispute which one is best and they contest which explanation best fits the facts of the case at hand.”* (John, 1998: 144).

Ideas kunnen heel veel verschillende dingen zijn; het zijn ideologieën, statements van normen en waarden, ze kunnen over causale relaties gaan, het kunnen oplossingen zijn voor publieke problemen. Maar het kunnen ook symbolen en beelden zijn die verschillende dingen uitdrukken. Dit onderzoek gaat over symbolen en richt zich dus op een “onderdeel” van het politieke debat. Er zijn allicht nog andere factoren die van invloed zijn op hoe politici burgers beïnvloeden. In dit onderzoek wordt er maar één facet bekeken. Er wordt gekeken vanuit een Ideas approach. Er zijn wel nog verschillen tussen verschillende aanhangers van de Ideas approach. De ene vindt dat er veel invloed is van ideas op beleid en de ander zegt weer dat *“political action is constituted by ideas.”* (John, 1998: 146). In dit onderzoek wordt er eerder van een grote rol van ideas uitgegaan dan van ideas als constitutie. Ideas zijn eerder *“road maps”*, dat wil zeggen dat ze actoren helpen hun weg te vinden in de complexe wereld van public policy. Ze zorgen ervoor dat gedrag in banen geleid wordt op momenten van onduidelijkheid,

zoals te weinig informatie of onduidelijke beslissingsmogelijkheden. Ideas hebben dus invloed op gedrag van mensen. Dit is een belangrijk uitgangspunt van dit onderzoek. De auteurs die gebruikt zijn in het theoretisch kader schrijven ook vanuit een Ideas Approach.

2.2 Symboliek in de politiek: wat zegt de wetenschap hierover?

Wat is een symbool?

Als definitie voor symbolen geeft Edelman in zijn boek *“The Symbolic Uses of Politics”* (1964) het volgende aan: *“Every symbol stands for something other than itself, and it also evokes an attitude, a set of impressions, or a pattern of events associated through time, through space, through logic, or through imagination with the symbol.”* (Edelman, 1964: 6). In dit onderzoek zullen symbolen vooral geïnterpreteerd worden als tekstuele symbolen. Symbolisch machtsgebruik kan ook andere symbolische acties inhouden, zoals in een grote dure auto rijden. In dit onderzoek zal er echter gebruik worden gemaakt van symbolisch taalgebruik. Zesjescultuur en VOC-mentaliteit zijn hier voorbeelden van. Het zijn symbolen die, zoals de definitie van Edelman aangeeft, staan voor iets anders. Er zit een “wereld” achter het symbool. VOC-mentaliteit roept een bepaald beeld bij mensen op, een bepaald tijdperk uit onze geschiedenis, een bepaalde welvarendheid die met die tijdperk te maken heeft. Maar aan de andere kant roept het ook andere beelden bij mensen op, bijvoorbeeld zaken zoals slavernij horen ook bij het VOC-tijdperk. Dit is echter niet datgene waar dit symbool, zoals gebruikt door Balkenende, op doelt.

Stone geeft in haar boek *“Policy Paradox: The Art of Political Decision Making”* (1988) aan dat er verschillende symbolen gebruikt kunnen worden, bijvoorbeeld metaforen, stories, synecdoche en ambiguïteit. Met een metafoor kan er aangegeven worden wat hoe men een situatie eigenlijk wil hebben. Aan de hand van bepaalde verhalen met daarin bijvoorbeeld helden en schurken, problemen en oplossingen, kunnen politici problemen aan de kaart brengen en de aandacht vestigen op bepaalde zaken. *“The story line in policy writing is often hidden, but one should not be thwarted by the surface details from searching for the underlying story.”* (Stone, 1988: 138). Volgens Stone is het beter om een mooi verhaal te vertellen omdat mensen dan eerder meegaan in de drama van het verhaal of symbool. Voorbeelden van verhalen zijn *stories of decline* en *stories of control*.

Een synecdoche wordt gebruikt om een geheel aan te duiden door middel van enkel een deel te benoemen. Ook wel *pars par toto* genoemd. Waarom wordt dit gebruikt? *“The strategy of focusing on a part of a problem, particularly one that can be dramatized as a horror story, thus is likely to lead to skewed policy.”* (Stone, 1988: 147). Het is een handige manier om een probleem concreet te maken, mensen zich te laten identificeren met hetgeen waar het over gaat en om woede te mobiliseren. Dit symbolische middel kan er echter ook voor zorgen dat de aandacht naar enkel een klein gedeelte gaat van een groter probleem. Het grote probleem zou een probleem kunnen zijn dat minder makkelijk op te lossen is en daarom wordt er op een gedeelte gefocust

dat wel op te lossen is. Zesjescultuur zou hier een voorbeeld van kunnen zijn. Er zijn namelijk meer problemen in het onderwijs dan alleen de zesjescultuur. Zesjescultuur is echter misschien makkelijker aan te tonen, dan bijvoorbeeld verslechterde kwaliteit van het onderwijs, wat een groter probleem is en waar andere dingen zoals zesjescultuur ook mee samen hangen.

Stone ziet symbolen dus als een spel dat gespeeld kan worden met woorden en wat van invloed kan zijn op de politiek en het publiek. Edelman en Stone hebben het in hun boeken vooral over symbolen in de vorm van gesproken of geschreven woorden. Maar symbolen kunnen meer dingen zijn. *“A symbol is something – usually concrete – that represents something else – usually an abstraction; ... A symbol is a social convention: people have agreed on it as a stand-in for the meaning it conveys.”* (Yanow, 1996: 9). De definitie van Yanow is breder dan de definitie van Edelman, omdat Edelman meer consequenties aan een symbool toeschrijft. In dit onderzoek wordt er uitgegaan van de definitie van Yanow, in de bredere zin, maar er wordt ook uit gegaan dat symbolen dingen losmaken en iets laten gebeuren. Symboliek kan bijvoorbeeld goed in de politiek gebruikt worden.

Politiek als symbolische actie

Murray Edelman is een van de bekendste schrijvers op het gebied van symbolen in de politiek. In zijn boek bespreekt hij hoe het komt dat *“politics influence what they want, what they fear, and what they regard as possible.”* (Edelman, 1964: 2). Edelman ziet politiek als een symbolische actie. Hij gaat ervan uit dat door middel van bepaalde symbolen politici dingen gedaan krijgen van de bevolking, al is het enkel steun. Politieke acties (dit zijn uitspraken van politici, beslissingen, beleid, etc) symboliseren een angst of juist een geruststelling dat er voor zorgt dat de massa rustig wordt of juist opgehitst. Hij geeft aan dat massa media hierbij een belangrijke rol speelt. Mensen willen drama en geen exacte feiten en dat is precies wat de media hen geeft. Door het gebruik van symbolen worden politieke acties door burgers en de media opgepikt. Symbolen zorgen eerder voor reacties van burgers. Zo worden burgers meer geprikkeld en reageren heftiger op iets of blijven juist rustiger erdoor. Politici gebruiken symbolen dus om aandacht te krijgen van het publiek, om het publiek te prikkelen en om het publiek iets voor te schrijven door middel van een symbool. Edelman erkent het normatieve karakter van symbolen. Belangrijke kenmerken van symbolen zijn *“remoteness”*, oftewel afstandelijkheid, *“the omnipotent state”*, almachtigheid en dat het crises aanduidt of juist een status van rust. Volgens Edelman zijn deze kenmerken de rede waarom massa media een grote rol speelt bij symbolen. Massa media hebben deze kenmerken ook.

Net zoals Edelman ziet Stone ook dat politici symbolen gebruiken met bepaalde doeleinden. In haar boek bespreekt zij hoe politici het politieke spel spelen. Om dingen gedaan te krijgen maken politici gebruik van symbolisch taalgebruik. Het gaat bij Stone niet alleen over dingen gedaan krijgen bij burgers, maar ook tussen partijen en verschillende stakeholders. Het gaat er vooral om dat politici symbolen als een handig middel kunnen gebruiken om macht uit te oefenen. Het verschil echter met Edelman is dat Stone zich meer praktisch op de symboliek richt. Ze beschrijft verschillende

manieren waarop symboliek gebruikt kan worden. Zo gebruiken politici metaforen om bepaalde zaken anders in te pakken. Door a met b te vergelijken wordt er eigenlijk geïmpliceerd dat a hetzelfde is als b. Stone zegt dat door het gebruik van metaforen er vaak een *“normative leap”* wordt genomen. Er wordt van een beschrijving overgegaan naar een voorschrift. En *“because policy metaphors imply prescription, they are a form of advocacy.”* (Stone, 1988: 149). Metaforen schrijven dus dingen voor aan mensen zonder dat mensen het vaak zelf door hebben. Metaforen zijn dan ook alomtegenwoordig in de taal rondom politiek en beleid.

Volgens Stone worden symbolen, en dan vooral in de vorm van verhalen, gebruikt om draagvlak te creëren. Voor veel mensen is het niet zichtbaar dat er achter de op eerste gezicht normale verhalen een reden zit waarom deze zo verteld worden. Met verhalen bereik je mensen en als je je verhaal goed vertelt bereik je misschien ook dat gene wat je voor ogen had. Mensen zullen eerder reacties vertonen op verhalen dan op feitelijke, saaie stukken. Om draagvlak te creëren voor een bepaald beleid is het volgens Stone beter om een mooi verhaal te vertellen. Mensen zullen eerder mee gaan in het drama van het verhaal of symbool. Stone erkent net zoals Edelman dat symbolen dus meer prikkelen dan feitelijke stukken. *“Symbols are so useful in politics because their drama is emotionally compelling, and sometimes blinding.”* (Stone, 1988: 134).

Ambigüiteit is ook een handig middel om macht te krijgen in het politieke spel. Één van de belangrijkste karakteristieken van symbolen is ambigüiteit. Een symbool kan namelijk meerdere dingen tegelijkertijd betekenen voor verschillende mensen. Als politici een metafoor formuleren wat door meerdere mensen wordt aanvaard, doordat het voor deze mensen verschillende dingen inhoudt, is dat erg sterk. Het is vaak de bedoeling om zo veel mogelijk mensen achter je te krijgen en symbolen zijn hier een handig middel bij. Formuleer alles zo ambigu mogelijk en er zullen zich al meer mensen identificeren met het verhaal dat verteld wordt. *“Ambiguity enables the transformation of individual intentions and actions into collective results and purposes.”* (Stone, 1988: 157).

In tegenstelling tot Stone en Edelman die symbolen als een positief element zien van de samenleving en daarmee ook de politiek, vindt Mark Elchardus (2002) dat door onder andere het gebruik van symbolen de *“drama democratie”* wordt aangewakkerd. *“We kunnen onze samenleving ... het best omschrijven als een symbolische samenleving. ... we kunnen toch heel duidelijk vaststellen dat het intense verkeer van symbolen ... de drager is van affectie, emotie en het irrationele.”* (Elchardus, 2002: 48). Elchardus ziet het irrationele als iets negatiefs. De democratie wordt gebaseerd op gevoelens en niet op de rede en mensen reageren veeleer op drama dan op rationele overwegingen. Burgers baseren hun keuzes ook veel te veel op de media en reclame waardoor ze volgens Elchardus geen burgers meer genoemd kunnen worden, maar consumenten. Ze doen niet meer mee met de democratie zoals *“vroeger”*, toen het woord burger nog inhield dat je actief mee deed met de besluiten in de democratie en jouw mening vertegenwoordigd werd. Nu zijn burgers, consumenten, in de ban van de symbolen van de media en reclame.

In dit onderzoek wordt er vanuit gegaan dat, zoals Stone en Edelman zeggen, symbolen een handig middel zijn voor politici. Er wordt vanuit gegaan dat, zoals Elchardus zegt, de burgers in de ban van de symbolen kunnen zijn en dat symbolen een grote invloed op hun hebben. Er wordt echter niet vanuit gegaan dat dit negatief is. Symbolen zorgen er voor dat burgers zich meer aangesproken voelen en misschien wel eerder mee doen met het debat. Het prikkelt burgers meer en de media heeft iets om op te reageren en in te happen. Er wordt echter wel vanuit gegaan dat de grens naar de dramademocratie vaag wordt en dat er opgelet moet worden dat deze niet overschreden wordt en dat burgers dus echt consumenten worden.

Symbolen als discourse

“Like speaking prose, we all know the language of symbols, but it is so deeply embedded in our political discourse that we are usually unaware of its presence.” (Stone, 1988: 134).

Een symbool is vaak een discourse, zo ook de termen die in dit onderzoek gebruikt worden, ‘zesjescultuur’ en ‘VOC-mentaliteit’. Een schrijver die veel over discourses heeft geschreven is Norman Fairclough. In zijn boek *“Language and Power”* (1989) geeft hij aan dat taal en macht aan elkaar verbonden zijn. Hij spreekt dan vooral over discourse, *“language as a form of social practice.”* (Fairclough, 1989: 22). Taal behoort tot de maatschappij, en taal is dan ook een maatschappelijk proces. Alles wat geschreven of gezegd wordt, is beïnvloed door de sociale context waarin het verteld wordt. Het is dus ook van belang om rekening te houden met deze context als men taal gaat bestuderen en analyseren.

Discourse is het hele proces van sociale interactie en tekst is daarvan een product. Een tekst is een deel van het grote geheel en vaak moet er achterhaald worden wat het grotere geheel is. Discourse bevat tekst, interactie en context. Alle drie de delen zijn van belang bij het bestuderen van discourse. Ook de verschillende interpretaties en sociale contexten van mensen die bijvoorbeeld een tekst lezen spelen een belangrijke rol. Ook in dit onderzoek zal er rekening gehouden worden met de kans op verschillende interpretaties en de context van de discourses zesjescultuur en VOC-mentaliteit. Dit is van belang voor het testen van de assumpties omdat er dan een beter beeld geschetst kan worden in welk veld de discourses gebruikt zijn.

Fairclough schrijft in zijn boek dus niet alleen over taal, maar hij, net zoals Stone en Edelman maakt de connectie tussen taal en macht. Discourse bevat vaak macht. Fairclough spreekt over *“power in discourse”* en *“power behind discourse”* (1989: 43). Vooral relevant is de *“hidden power”* bij discourses. Dit is hoofdzakelijk te vinden in media discourses, bijvoorbeeld in teksten, televisie en radio. Dit soort discourse is erg eenzijdig en daardoor is er ook geen interactie mogelijk tussen de produceerder en de ontvanger. Een voorbeeld hiervan is een politiek debat waarin een term wordt gebruikt zoals VOC-mentaliteit. De media pikt dit op en zendt dit uit via de televisie of er wordt een stuk in de krant geschreven. De burgers die het stuk lezen kunnen hier niet op reageren. Interactie is een belangrijk onderdeel van discourses, wil er een gelijke machtsverhouding bestaan. Hierdoor krijgen de makers van de tekst macht, al is dit niet duidelijk terug te zien in de tekst zelf. Een voorbeeld van machtsuitoefening is, zoals

Stone ook al aangaf, om door middel van symbolisch taalgebruik te proberen om draagvlak te creëren. De macht achter discourses wordt bepaald door de machtigen in de maatschappij. Hoe mensen discourses interpreteren is afhankelijk van deze machtigen. Het is dus ook van invloed op mensen door wie iets gezegd wordt en wanneer.

Het is belangrijk dit te weten, omdat ook Fairclough duidelijk maakt dat bijvoorbeeld politici aan de hand van taalgebruik macht kunnen uitoefenen en de reactie van mensen kunnen beïnvloeden.

Assumpties: Symbolisch Machtgebruik

Uit de literatuur zijn een aantal dingen naar voren gekomen die in elke tekst in meerdere of mindere mate gesteld worden. Er zijn een aantal dingen die in alle stukken werden aangegeven als symbolisch machtsgebruik. Hieronder zijn de verschillende assumpties op dit gebied te lezen, daarna zal er uitgelegd worden waarom hier symbolisch machtsgebruik in schuilt. Deze assumpties zullen gebruikt worden voor het empirische gedeelte van dit onderzoek. De assumpties luiden als volgt:

- *Draagvlak*: Door middel van beeldspraak en andere manieren van symbolisch taalgebruik, proberen politici hun standpunten aan de man te krijgen. Door op verschillende manieren gebruik te maken van symbolen kunnen politici draagvlak creëren. Symbolen hebben vaak een probleem in zich dat opgelost moet worden en door de symbolen te gebruiken zullen burgers eerder voor zo'n oplossing zijn. Symbolen maken een probleem dramatischer, waardoor er meer draagvlak gecreëerd kan worden. Het is vaak echter onduidelijk voor de burgers dat politici iets aan de man willen krijgen, dit hebben burgers vaak niet door. Achter de symbolen schuilen verborgen bedoelingen van de politici. Dit is te zien als symbolisch machtsgebruik omdat het vooral gaat om de macht van politici om burgers te beïnvloeden door middel van symboliek zodat ze bijvoorbeeld voor hun gaan stemmen of mee gaan in bepaalde plannen (Stone, 1988).
- *Normative leap*: Symbolen dragen normen en waarden in zich, ook uit voorgaande tijden. Door symbolen te gebruiken proberen politici vaak aan te geven dat ze een bepaalde verandering te weeg willen brengen. Ze schrijven onbewust iets voor. Door iets te vergelijken met iets anders, wordt er vaak bedoeld dat de huidige staat zo moet worden als het vergeleken object. Dit gebeurt vaak onopvallend, maar bij sommige symbolen is het duidelijker dat ze voorschrijvend zijn. Het is een handig middel voor politici om bijvoorbeeld een mentaliteitsverandering op gang te zetten. Symbolen zijn erg vaak normatief. Dit is een vorm van symbolisch machtsgebruik omdat er door middel van een symbool iets voorgeschreven wordt aan mensen. Politici zouden dit ook op andere manieren kunnen doen (wetten), maar door gebruik te maken van symbolen is het vaak onopvallend dat er een "*normative leap*" wordt gebruikt (Edelman, 1964 & Stone, 1988).
- *Prikkelend*: Symbolische taal in nieuws prikkelt mensen meer dan feitelijk nieuws. Mensen zullen eerder reageren op symbolisch taalgebruik dan

feitelijkheden. Door symbolen te gebruiken kunnen politici meer reactie krijgen van de burgers en zullen burgers ook meer betrokken raken bij het politieke spel. Mensen worden eerder opgehitst door een pakkende metafoor, dan feitelijke percentages en dergelijke. Symbolen zijn dus een handig middel om de aandacht op een bepaald onderwerp te vestigen. Deze assumptie heeft symbolisch machtsgebruik in zich omdat symbolen zorgen voor een reactie bij burgers en wellicht een actievere houding. Mensen worden meer aangezet tot actie dan bij feitelijkheden (Edelman, 1964).

- *Ambigüiteit*: door symbolen ambigu te formuleren zullen er meerdere mensen zich kunnen vinden in het symbolische taalgebruik en zal beleid bijvoorbeeld meerdere aanhangers kunnen krijgen die het anders misschien niet met elkaar eens zouden zijn. Dit houdt in dat een symbool meerdere dingen moet kunnen betekenen voor verschillende mensen. Het symbool moet stakeholders kunnen verenigen en ervoor zorgen dat er genoeg draagvlak komt om bijvoorbeeld een plan door te laten gaan. Het zou optimaal zijn als het symbool daadwerkelijk verschillende dingen voor verschillende groepen betekent op een positieve manier. Het komt echter ook voor dat een symbool op meerdere manieren te interpreteren is, maar dat het niet altijd in het voordeel is van diegene die het symbool in de wereld bracht. Deze assumptie draagt echter wel macht in zich omdat het gaat om het beïnvloeden van meningen en interpretaties door middel van symbolen. Het kan voor verschillende mensen iets anders betekenen waardoor mensen die tegen iets waren in eerste instantie, door het gebruik van een symbool zich toch kunnen vinden in het plan. Dit is een bijzondere manier van draagvlak creëren en zaken aan de man krijgen (Stone, 1988).

Al deze assumpties hebben het element in zich dat politici iets gedaan willen krijgen onder burgers, dit kan zijn een beleidsplan doorvoeren, steun krijgen of kiezers winnen. Het gaat er in elk geval om dat politici door middel van symbolen iets los willen maken onder burgers en dan het liefst in het voordeel van de politici zelf. Er wordt gehoopt op bepaalde reacties, die hieronder kort beschreven staan, maar in het hoofdstuk Methoden en Technieken verder uitgewerkt zullen worden. In het hoofdstuk Methoden en Technieken zal er aangegeven worden hoe deze verschillende assumpties precies getest zullen worden.

Zoals aangegeven wordt er in dit onderzoek gekeken naar de reactie van burgers op deze vormen van symbolisch machtsgebruik. Reactie wordt niet enkel gezien als actieve actie, maar ook de beeldvorming die bij burgers wordt aangemaakt door deze vormen van machtsgebruik. Volgens de literatuur zijn er verschillende reacties op de verschillende vormen van machtsgebruik die hieronder verder uitgelegd zullen worden:

- *Draagvlak*: door middel van symbolen kunnen politici meer draagvlak krijgen bij mensen. De reactie die hier wordt verwacht is dat burgers eerder mee zullen gaan met een bepaald standpunt, eerder op deze politici zullen stemmen, of het gewoon eerder met deze politici eens zullen zijn.

- Normative leap: doordat symbolen een voorschrijvend karakter hebben zullen mensen eerder geneigd zijn dingen te doen die (verborgen) worden voorgeschreven door het symbool.
- Prikkelend: mensen zullen emotioneler reageren op symbolische teksten. Dit kan weer zorgen voor een actievere houding van mensen tegenover een bepaald standpunt.
- Ambigüiteit: een symbool betekent voor verschillende mensen verschillende dingen. Dit kan positief of negatief uitpakken voor diegene die het symbool in de wereld heeft gebracht.

De reacties zijn tevens de verwachtingen van het onderzoek. Er wordt verwacht dat er op deze manier gereageerd zal worden in het empirische gedeelte van het onderzoek. De reacties zullen verder uitgewerkt worden in het volgende hoofdstuk, waar aan de hand van stukjes tekst en vragen hierover gekeken zal worden of de assumpties met de reacties zoals beschreven in de literatuur ook terug te vinden zijn in de empirie.

3 Methode en technieken

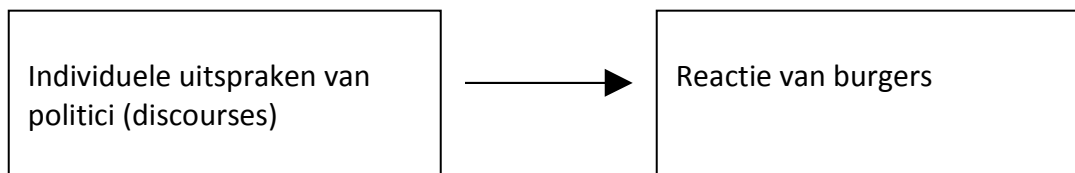
3.1 Variabelen

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden moeten de assumpties meetbaar gemaakt worden. Door middel van operationalisatie worden de verschillende assumpties tastbaar gemaakt, dit is al enigszins gebeurt in het voorgaande hoofdstuk waarin de verschillende beoogde reacties van de burgers zijn aangegeven. Maar voordat er overgegaan kan worden naar de verdere operationalisatie, zal er eerst aangegeven moeten worden wat de onafhankelijke en afhankelijke variabelen zijn binnen het onderzoek. Het principe van variabelen is dat de onafhankelijke variabele de afhankelijke variabele beïnvloedt. Dus als je op zoek bent naar een oorzaak-gevolg relatie is de oorzaak de onafhankelijke variabele en het gevolg de afhankelijke variabele. Bij een middel doel relatie is het hetzelfde.

In dit onderzoek wordt de relatie tussen symbolische uitspraken van politici en burgers bekeken. Het schema van de onafhankelijke en afhankelijke variabele zou er dan als volgt uit zien:

ONAFHANKELIJKE VARIABELE

AFHANKELIJKE VARIABELE

Door middel van symbolisch taalgebruik proberen politici iets los te maken in hun land, onder burgers en de media. Hun uitspraken zijn de stimulus. Dit is de verwachting van dit onderzoek, of dit het geval is, zal aan het einde naar voren komen. De reactie van burgers kan ook wel de beeldvorming van burgers genoemd worden. In het onderzoek wordt niet specifiek gezocht naar actieve reacties, maar ook wat de stimulus voor een reactie veroorzaakt onder de beeldvorming van de burgers. Waarschijnlijk zijn er ook andere dingen van invloed op het gedrag van burgers, maar deze dingen worden niet in dit onderzoek meegenomen. Er zal wel rekening mee gehouden worden dat er andere dingen zijn die van invloed kunnen zijn. Zo zou het bijvoorbeeld kunnen zijn dat de achtergrond van een persoon van invloed kan zijn op zijn mening over zesjescultuur. Politieke achtergrond, maar ook algemene ervaringen met het fenomeen kunnen een rol spelen.

Door middel van deze stukjes tekst kan er getest worden of discourses burgers beïnvloeden en of burgers dit zelf ook doorhebben. Door stukjes tekst aan verschillende mensen voor te leggen met vragen die over de bepaalde assumpties gaan kan er een

goed beeld geschetst worden hoe discourses in de maatschappij werken. In dit onderzoek wordt er vanuit gegaan dat media een belangrijke rol speelt bij de beeldvorming van burgers, maar het zal eerder als context beschouwd en gebruikt worden, dan als onderzoeksfocus. Vooral om een context te geven aan de termen en als materiaal om te gebruiken bij de (straat)interviews is het handig om krantenartikelen te gebruiken. Ook als het gaat over mijn eigen verwachtingen en vooronderstelling, speelt de media hier een grote rol bij. De media zijn vooral gebruikt om in te lezen in de onderwerpen en als materiaal te gebruiken voor de stukjes die aan de respondenten wordt voorgelegd. Ook is de media gebruikt, en dan vooral krantenartikelen en het internet om te kijken of de assumptie “prikkelend” klopt.

3.2 Dataverzameling

In dit onderzoek zal gebruik worden gemaakt van uitspraken van burgers over de verschillende discourses die aan de hand van straatinterviews verzameld worden. Door verschillende mensen, in verschillende leeftijdscategorieën, opleidingsniveaus en mannen en vrouwen te interviewen, wordt er getracht een accurate representatie te vinden van de gemiddelde burger. Er zal geprobeerd worden zo veel mogelijk mensen een stukje tekst voor te leggen, het streven staat op 40 verschillende personen. Hoe aan deze personen te komen? Als ik alleen mensen uit mijn eigen omgeving zou gebruiken, zou het waarschijnlijk minder generaliseerbaar worden, omdat bijna iedereen WO geschoold is en dit niet het gemiddelde van Nederland is. Daarom heb ik ervoor gekozen de interviews af te nemen met mensen in de trein. Mensen hebben dan de tijd en kunnen rustig alles invullen. Ook zijn er veel verschillende mensen in de trein te vinden.

Om de reactie van burgers op discourses te onderzoeken zal er dus gebruik worden gemaakt van (straat)interviews, waarbij aan verschillende mensen stukjes tekst worden voorgelegd. De stukjes tekst zullen individuele uitspraken van politici bevatten. De verschillende assumpties zullen terug komen in de stukjes tekst en door middel van vragen zal er gekeken worden of te assumpties uit de literatuur stroken met de empirie.

Ook wordt er gebruik gemaakt van krantenartikelen en weblogs, om de assumptie “prikkelend” te testen. Door naar weblogs te kijken is te zien hoe mensen reageren op de termen en of er veel mensen reageren. Het idee is dat symbolen zorgen voor een heftigere reactie onder burgers dan feitelijke teksten en dit is via de straatinterviews te testen maar ook door te kijken naar bestaande reacties in de media en op weblogs.

3.3 Materiaal

De verschillende assumpties zullen getest moeten worden onder de respondenten. De respondenten zullen teksten¹ te zien krijgen en daarna vragen voorgelegd krijgen. De antwoorden op de vragen zullen als data gebruikt worden. Hier zullen de verschillende teksten gegeven worden en nader uitgelegd worden.

Draagvlak:

Om de assumptie over draagvlak te testen zal er een groep respondenten een feitelijke tekst te lezen krijgen en een groep respondenten zal een symbolische tekst te zien krijgen. Na het lezen van de tekst zullen zij een maatregel te zien krijgen waar men voor of tegen kan zijn. De verwachting is dat de respondenten met de symbolische tekst eerder voor de maatregel zullen zijn, dan de respondenten die de feitelijke tekst gelezen hebben.

Symbolische tekst:

Volgens Balkenende heerst er in Nederland een zesjescultuur. Middelbare scholieren en studenten zijn tevreden met een zesje en gaan niet voor een 8 of hoger. Deze mentaliteit van hang naar middelmatigheid, moet volgens Balkenende en andere politici in de kiem gesmoord worden. Ook staatssecretaris van onderwijs, Van Bijsterveldt, wil af van de zesjescultuur.

Feitelijke tekst:

34 % van de Nederlandse studenten geeft aan te gaan voor het hoogst mogelijk te behalen cijfer. Dit is in vergelijking met andere Europese landen een laag percentage. Een aanzienlijk gedeelte van de Nederlandse studenten zegt tevreden te zijn met een voldoende.

De maatregel:

Exameneisen worden vanaf het schooljaar 2011-2012 verscherpt. Het gemiddelde cijfer voor het centraal eindexamen moet straks voldoende zijn. Voor de kernvakken wiskunde, Nederlands en Engels mag dan hooguit één vijf gehaald worden. Nu kunnen leerlingen met louter onvoldoendes voor het afsluitende centraal examen toch slagen als zij dat compenseren met goede resultaten bij de schoolexamens.

Vragen:

- Bent u voor deze maatregel?
- Waarom wel, waarom niet?
- Stel er zou een referendum worden gehouden voor deze wetverandering, zou u voor of tegen deze wetsverandering stemmen?

Er is voor gekozen om de respondenten te vragen of ze voor de maatregel zijn, maar ook of ze bij een referendum voor of tegen de wetsverandering zouden stemmen. Hier is

¹ De verschillende krantenartikelen die gebruikt zijn voor de teksten zijn terug te vinden in de literatuurlijst.

voor gekozen omdat mensen bij een referendum vaak nog meer nadenken over de consequenties van hun keuze en dus misschien voorzichtiger zijn. Ook is er voor gekozen omdat er dan van de respondenten er duidelijk een voor of tegen te verwachten valt. Er moet een antwoord gegeven worden, er kan niet voor een middenweg gekozen worden. Bij de eerste vragen is er wel ruimte voor de respondenten om mee overwegingen te geven. De verschillende overwegingen zijn ook belangrijk voor het onderzoek. Hieruit kan afgeleid worden waar ze hun keuzes op baseren en dit kan ook iets zeggen over het verschil tussen feitelijke en symbolische teksten.

Normative leap:

Om de assumptie over de normative leap van symbolen te testen is er voor gekozen om alle respondenten dezelfde tekst en vragen voor te leggen. Er wordt gekeken of mensen weten wat er met de termen bedoeld wordt en welk idee er achter de termen zit. Er wordt verwacht dat de meeste respondenten wel zullen weten wat de termen in zullen houden, maar dat het misschien niet altijd even duidelijk is dat er een mogelijke mentaliteitsverandering achter de termen zit.

De teksten:

VOC-mentaliteit

Balkenende sprak in het lijsttrekkersdebat over de VOC-mentaliteit van de Nederlanders.

Zesjescultuur

Balkenende haalde in de opening van het academisch jaar in Wageningen de zesjescultuur aan. Hij vond het betreurenswaardig dat studenten tevreden zijn met 6.

Vragen:

- Wat bedoelt Balkenende volgens u met VOC-mentaliteit en zesjescultuur?
- Welke mentaliteitsverandering zou Balkenende voor ogen hebben als hij het heeft over VOC-mentaliteit en zesjescultuur?

Er is gekozen voor twee vragen, omdat er een verschil is tussen wat een symbool betekent of waar het voor staat en welke normatieve waarde er aan zit. De beoogde mentaliteitsverandering van zesjescultuur is iets anders dan waar het voor staat. Het is het tegenovergestelde.

Prikkelend:

Om te testen of symbolische teksten een heftigere reactie opwekken dan feitelijke teksten is er voor gekozen om één groep respondenten feitelijke teksten over VOC-mentaliteit en over zesjescultuur voor te leggen en de andere groep symbolische teksten. Zo zou er een verschil te zien kunnen zijn tussen de twee groepen. Verwacht wordt dat de symbolische teksten meer reactie en hevigere reacties opwekken.

Feitelijke teksten:

VOC-mentaliteit

Nederlanders lopen voor op het gebied van duurzaam ondernemen. Veel bedrijven proberen hierin te investeren en zo mee te werken aan de toekomst van ons land.

Zesjescultuur

34 % van de Nederlandse studenten geeft aan te gaan voor het hoogst mogelijk te behalen cijfer. Dit is in vergelijking met andere Europese landen een lager percentage. Verschil is echter wel dat Nederlandse studenten de meeste buitenland ervaring op doen. 45 % van de studenten geeft aan tijdens de studie ervaring in het buitenland op gedaan te hebben.

Symbolische teksten:

VOC-mentaliteit

De VOC-mentaliteit van de Nederlanders is weer terug. De wil om vooruit te komen en te kijken is een goede spil voor het bedrijfsleven. Nederlanders willen weer de eerste zijn, bijvoorbeeld op het gebied van duurzaam ondernemen. Steeds meer bedrijven kijken vooruit door hier aan mee te werken, hun VOC-mentaliteit siert hen.

Zesjescultuur

Nederlandse studenten zijn het vaakst tevreden met een zesje, in vergelijking met andere Europese studenten. Balkende wil graag af van de zesjescultuur die in Nederland heerst. De hang naar middelmatigheid die in Nederland heerst, zou verleden tijd moeten worden. Studenten houden zich meer bezig met andere dingen, zoals buitenland ervaring, studentenverenigingen en hobby's dan hard studeren voor een hoog cijfer. Meer studenten zouden Cum Laude moeten slagen, stelt Balkenende.

Vragen

- Wat is uw reactie op het bovenstaande?
- Bij welke tekst is er een heftigere reactie te zien? → Deze vraag is vooral voor de onderzoeker zelf, zie lichaamstaal en de reactie van mensen.
- Waarom is deze tekst het prikkelendst?

Bij de interviews worden de titels van de stukjes wel weggelaten, het is vooral bij de feitelijke teksten van belang dat de termen door de respondenten niet gelezen worden. Daarom is er ook voor gekozen om bij de interviews deze teksten als eerste voor te leggen bij de respondenten, omdat bij andere teksten de termen wel naar voren komen. Wel is er voor gekozen om de respondenten onder te verdelen in groepen met feitelijke en symbolische teksten. Dus een respondent krijgt, bij de onderdelen waar hier een onderscheid in gemaakt wordt, telkens een feitelijke tekst voorgelegd.

Er wordt ook gebruikt gemaakt van weblogs en reacties op het internet om te kijken of de termen prikkelend zijn. Er zal gekeken worden of er veel reacties zijn op de uitspraken van politici die de termen meenamen. Symbolische uitspraken worden waarschijnlijk eerder opgepikt door de media en dus ook op het internet.

Ambigüiteit:

Uit de voorgaande deelonderzoekjes kan afgeleid worden of de twee termen op verschillende manieren geïnterpreteerd worden door mensen. Er is geprobeerd om voor beide termen verschillende categorieën te maken waarbinnen respondenten kunnen vallen die dezelfde interpretatie hebben van de term. Dit is inductief gebeurd, er is eerst gekeken naar de antwoorden van de respondenten en daarna zijn de categorieën gemaakt. Er is voor gekozen om dit inductief te doen, omdat er dan meer ruimte is voor de respondenten om te antwoorden. Als zij bij voorbaat bijvoorbeeld al hun interpretatie uit een aantal opties moesten kiezen, dan zouden de verschillende interpretaties veel meer gestuurd zijn geweest. Nu is er ook gebruik gemaakt van alle antwoorden op alle onderdelen van de vragenlijst. Er is bij veel respondenten een lijn te zien in hun antwoorden en op deze manier is de interpretatie van de respondenten van de termen gevormd. De verschillende interpretaties konden, na alles te analyseren binnen verschillende categorieën onder gedeeld worden. De verschillende categorieën zijn te vinden in het volgende hoofdstuk.

Er wordt verwacht dat de term VOC-mentaliteit meer divers is, dan de term zesjescultuur. Er wordt niet verwacht dat beide termen echter heel erg uiteen liggende interpretaties hebben en dat deze termen voor- en tegenstanders bij elkaar brengen. Dit zou voordelig kunnen zijn voor de bedenker van de termen.

3.4 Analyse

In het schema hieronder is te zien naar welke topics/vragen er gekeken zal worden bij de verschillende assumpties. Er zullen verschillende dingen zijn waar op gelet zal worden. Bij de analyse van de straatinterviews zal er van dit schema gebruik worden gemaakt.

<i>Assumpties</i>	<i>Topics/vragen</i>
Draagvlak	<ul style="list-style-type: none"> - Voorstander of tegenstander van het wetsvoorstel - Welke argumenten worden er gegeven? - Wat zijn de verschillen tussen de feitelijke en symbolische teksten? - Wat zijn opvallende dingen bij deze assumptie in de antwoorden van respondenten? - Zijn er dingen te vinden in de antwoorden van respondenten bij deze vragen die belangrijk zijn voor andere assumpties?
Normative leap	<ul style="list-style-type: none"> - Verschillende normen en waarden: bijvoorbeeld meer motivatie voor hard studeren, meer "VOC-mentaliteit" in de samenleving. - Weten respondenten wat de termen betekenen?

	<ul style="list-style-type: none"> - Weten respondenten wat de beoogde mentaliteitsverandering is van de termen? - Zijn er verschillen te zien tussen wat de betekenis is van de termen en de beoogde mentaliteitsverandering van de termen? - Wat zijn opvallende dingen bij deze assumptie in de antwoorden van respondenten? - Zijn er dingen te vinden in de antwoorden van respondenten bij deze vragen die belangrijk zijn voor andere assumpties?
Prikkelend	<ul style="list-style-type: none"> - Bij welk stukje is de reactie heftiger? Heftiger is: meer reactie, een uitgesprokener mening over het stukje, emotioneler. - Wat lijkt meer aan te spreken? - Wat zijn opvallende dingen bij deze assumptie in de antwoorden van respondenten? - Zijn er dingen te vinden in de antwoorden van respondenten bij deze vragen die belangrijk zijn voor andere assumpties? - Wat voor reacties zijn er te vinden op het internet?
Ambigüiteit	<ul style="list-style-type: none"> - De termen kunnen verschillende dingen betekenen voor meerdere mensen. - Wat zijn de categorieën waarin de interpretaties van de respondenten ingedeeld kunnen worden? - Heeft iedereen een beeld bij de termen en hoe valt dit beeld te interpreteren?

De straatinterviews zullen geanalyseerd worden door middel van handmatig coderen en analyseren. De verschillende respondenten zullen vergeleken worden en aan de hand van al de gegevens zal geprobeerd worden een antwoord te krijgen op de hoofdvraag.

3.5 Casuselectie

In dit onderzoek worden twee cases (zesjescultuur en VOC-mentaliteit) vergeleken met de literatuur. Zesjescultuur en VOC-mentaliteit zijn gekozen, omdat het interessante discourses zijn die gedurende dezelfde tijd worden gebruikt voor zaken die het tegenovergestelde zijn van elkaar. Zesjescultuur doelt op de hang naar middelmatigheid, dus toen Balkenende dit aanhaalde tijdens de opening van het academisch jaar in Wageningen, doelde hij op de "luiheid" van studenten. Terwijl hij korte tijd later juist sprak van de VOC-mentaliteit van Nederlanders. Nederlanders willen

werken aan hun toekomst, doen hun best om het land goed draaiende te houden. Dit staat in contrast met elkaar en daarom zijn het interessante termen om te onderzoeken.

De casussen bestaan uit individuele uitspraken van politici, die voorgelegd worden aan de maatschappij (de respondenten). De reactie van de burgers op de casussen zijn de analyse-eenheid van het onderzoek. Er zal gekeken worden naar hun reactie op de individuele uitspraken van politici. Dit onderzoek zal meer de diepte in zal gaan, dan de breedte. De informatie die naar voren zal komen in dit onderzoek zal vooral generaliseerbaar zijn naar het proces. Als blijkt uit twee voorbeelden dat door middel van symbolisch taalgebruik politici burgers kunnen beïnvloeden zal dit ook het geval zijn bij andere symbolische termen.

3.6 Locus van het onderzoek

In dit onderzoek wordt er gezocht naar de assumpties van de literatuur in de empirie. De empirie moet dus begrepen worden aan de hand van de literatuur. Daarom is de hoofdvraag ook begrijpend geformuleerd. Er wordt niet gezocht naar een verklaring van de dingen die gebeuren, maar de wereld moet begrepen worden aan de hand van de literatuur.

Dit onderzoek is subjectivistisch van aard. Bij objectivistisch onderzoek is causaliteit van groot belang, terwijl bij subjectivistisch onderzoek er meer gezocht wordt naar betekenissen en de betekenisgeving erg belangrijk is. Dit onderzoek gaat over hoe bepaalde betekenisgeving mensen kan beïnvloeden. In dit onderzoek wordt er van de uitspraken van respondenten uitgegaan om de assumpties uit de literatuur te testen. Het is dus erg gestaafd op de betekenisgeving van deze respondenten. Het onderzoek is subjectivistisch te noemen als het gaat om de manier waarop de informatie voor het onderzoek verkregen wordt. Ook wordt er rekening gehouden met de context waarin de respondenten zich bevinden en waarin de uitspraken gedaan zijn door de politici. Er wordt niet naar causaliteit gezocht, zoals in een objectivistisch onderzoek gedaan wordt, maar er wordt wel vanuit gegaan dat er een mogelijke oorzaakgevolg relatie bestaat. Dit is echter niet het hoofdzakelijke onderzoeksdomen. Er spelen ook andere dingen mee en de oorzaakgevolg relatie van symbolische termen die zorgen voor beïnvloeding is niet het enige waar naar gekeken zal worden. Er zal gekeken worden of burgers beïnvloed worden en hoe dit te begrijpen is.

Naast objectivistisch en subjectivistisch is het ook relevant om te kijken of het onderzoek inductief of deductief zal zijn. Bij een inductief onderzoek zal de vraag erg open zijn en is er nog een mogelijkheid voor alle mogelijke antwoorden in alle verschillende richtingen. Door de hoofdvraag in dit onderzoek wordt het onderzoeksdomen al redelijk afgebakend. Er wordt specifiek gezocht naar beïnvloeding of machtsuiting in de termen en er is dus relatief weinig ruimte voor andere verklaringen waarom symboliek gebruikt zal worden. Dit onderzoek is dus meer deductief van aard. Hierdoor kan er wel meer specifieke informatie naar voren komen over dit bepaalde onderwerp en zal het misschien ook enigszins makkelijker zijn om het

onderwerp te onderzoeken. Er is een kleiner stuk waarop je je kunt richten en dus dieper op in kunt gaan.

Het onderzoek zal een kwalitatief onderzoek zijn, waarin aan de hand van straatinterviews met open vragen assumpties worden getest. Ook zal er gebruik worden gemaakt van de media en weblogs. De assumpties zullen wel meetbaar gemaakt worden, maar er zal niet aan de informatie gekomen worden aan de hand van systematische cijfers. Er zal gezocht worden naar betekenisgeving en interpretaties van respondenten. Er zal wel geprobeerd worden om de informatie die verkregen wordt generaliseerbaar te maken.

Dit onderzoek zal een heuristisch onderzoek zijn. Heuristisch onderzoek is meer verwachtend en open, er is meer plaats voor andere mogelijkheden. Als het onderzoek hypothetisch was geweest, was het meer toetsend. In dit onderzoek zullen assumpties uit de literatuur getest worden, maar dit zal gebeuren aan de hand van interpretaties van respondenten. Er wordt van een bepaalde verwachting uitgegaan, namelijk dat door middel van symbolisch taalgebruik politici burgers kunnen beïnvloeden. Dit is geen hypothese maar een verwachting die als leidraad zal functioneren.

Qua niveau zal dit onderzoek zich vooral richten op nationaal bestuurlijk niveau, namelijk de nationale politiek. Maar binnen de nationale politiek zijn er verschillende analyse eenheden die bekeken kunnen worden. Zo zou je naar systemen, processen, groepen of individuen kunnen kijken. In dit onderzoek zal er vooral gekeken worden naar de reacties van respondenten op individuele uitspraken van politici. De uitspraken van minister-president Balkenende over de zesjescultuur en VOC-mentaliteit zullen gebruikt worden als materiaal bij de interviews en de uitspraken van de respondenten zullen gebruikt worden als analyse eenheden. In het volgende hoofdstuk zullen de resultaten gegeven worden van de analyse van de antwoorden van de respondenten.

4. Resultaten

4.1 Draagvlak

De symbolische tekst die gebruikt werd om het draagvlak te testen, luidt als volgt:

Volgens Balkenende heerst er in Nederland een zesjescultuur. Middelbare scholieren en studenten zijn tevreden met een zesje en gaan niet voor een 8 of hoger. Deze mentaliteit van hang naar middelmatigheid, moet volgens Balkenende en andere politici in de kiem gesmoord worden. Ook staatssecretaris van onderwijs, Van Bijsterveldt, wil af van de zesjescultuur.

De feitelijke tekst die gebruikt werd:

34 % van de Nederlandse studenten geeft aan te gaan voor het hoogst mogelijk te behalen cijfer. Dit is in vergelijking met andere Europese landen een laag percentage. Een aanzienlijk gedeelte van de Nederlandse studenten zegt tevreden te zijn met een voldoende.

Om te kijken of er sprake was van vergroting van het draagvlak werd de respondenten een maatregel voorgelegd waar ze voor of tegen konden zijn. Er werd gevraagd waarom ze wel of niet voor de maatregel waren en of ze bij een referendum voor de maatregel zouden stemmen. De maatregel luidt als volgt:

Exameneisen worden vanaf het schooljaar 2011-2012 verscherpt. Het gemiddelde cijfer voor het centraal eindexamen moet straks voldoende zijn. Voor de kernvakken wiskunde, Nederlands en Engels mag dan hooguit één vijf gehaald worden. Nu kunnen leerlingen met louter onvoldoendes voor het afsluitende centraal examen toch slagen als zij dat compenseren met goede resultaten bij de schoolexamens.

Drijfveer: emotie of ratio

Het is opvallend dat 80 % van de respondenten die de symbolische tekst te lezen kregen voor de maatregel was. Dit in vergelijking met 50 % van de respondenten die de feitelijke tekst te lezen kregen.

Hoeveelheid voor- en tegenstanders bij respondenten met de symbolische of feitelijke teksten

	Voor de maatregel	Tegen de maatregel
Symbolische teksten	16	4
Feitelijke teksten	10	10

De maatregel was om exameneisen te verscherpen. Deze maatregel wordt om verschillende redenen een goede maatregel genoemd, maar er zijn ook genoeg

argumenten te noemen om tegen deze maatregel te zijn. De respondenten die de feitelijke teksten gelezen hadden, kwamen met argumenten die veel meer gestaafd waren op de ratio. Zij gebruikten eerder hun ratio, dan hun emoties om te beargumenteren waarom de maatregel uitgevoerd zou moeten worden of niet. Een argument dat gebaseerd is op ratio van een respondent luidde als volgt: “Ik ben tegen de maatregel omdat met het verscherpen van de exameneisen de achterliggende problemen van de zesjescultuur niet verholpen worden. Hier zou eerst meer naar gekeken worden.” Er werden soms wel argumenten gegeven die gebaseerd waren op emoties, maar deze argumenten gingen ook over andere dingen dan bijvoorbeeld enkel de luiheid van studenten en er werden meer overwegingen gemaakt.

De respondenten met de symbolische teksten kwamen dus hoofdzakelijk met emotionele argumenten. “Ik ben voor de maatregel omdat studenten dan harder gaan werken.” Achter zo een argument zit weinig logica en is ook gemakkelijk te weerleggen. De argumenten waren vaak kortzichtig geformuleerd en er waren ook veel cirkelredeneringen. “Door de eisen te verscherpen zullen er hogere cijfers worden gehaald door de leerlingen.” Dit hoeft niet zo te zijn, het heeft namelijk ook als consequentie dat er misschien wel meer mensen zullen zakken voor de eindexamens.

Gegeven argumenten van respondenten zijn op basis van emotie of ratio in de symbolische en feitelijke teksten

	Argumenten op basis van emotie	Argumenten op basis van ratio
Symbolische teksten	13	7
Feitelijke teksten	6	14

Argumenten: Luiheid van studenten of toch liever kwaliteitsverbetering?

De respondenten die de symbolische tekst te zien kregen, waren dus veel al voor de maatregel. Hun argumenten hiervoor waren bijvoorbeeld: “Scholieren zouden door deze maatregel meer inzet moeten tonen en hogere cijfers moeten halen. Ze zullen hierdoor minder lui worden.” Doordat de term zesjescultuur gebruikt wordt, reageren de respondenten meer op deze term in de trant van de luiheid van de studenten. Er wordt meer geargumenteed door middel van emotie dan ratio. Er wordt gesproken over “stimulans voor studenten om meer te excelleren”. De respondenten richten zich meer op de negatieve lading die zesjescultuur in zich draagt en die duidt op de middelmatigheid van studenten. Er zijn meer redenen waarom studenten een zesje zouden kunnen halen, bijvoorbeeld verschillende niveaus in leervermogen en door de kwaliteit van het onderwijs op zich. De respondenten echter die de symbolische teksten voor zich kregen richten zich vooral op de middelmatigheid van de studenten die naar voren komt door het gebruik van het woord zesje. De luiheid van studenten moest volgens hen aangepakt worden.

Ook wordt er door de respondenten meer gefocust op de zesjes die behaald worden, dan bijvoorbeeld op de cultuur die er om heen hangt. Het feit dat er zesjes

gehaald worden, hoeft niet alleen aan de luiheid van de studenten te liggen. Het kan ook aan het feit liggen dat er in Nederland nauwelijks reden is om hoger dan een voldoende te halen. De cultuur die op scholen heerst wordt in stand gehouden door de maatschappij waarin het hoogst haalbare vaak niet het belangrijkste streven is. In landen zoals de VS wordt er veel meer waarde gehecht aan hogere cijfers en resultaten in het algemeen. Zonder een hoog gemiddelde kom je daar niet binnen op een goede universiteit en vermindert het aantal opties voor je toekomst. Er zijn genoeg andere argumenten te bedenken om de zesjescultuur te verklaren, dan enkel het op de luiheid van studenten te pinnen. Deze andere argumenten worden dus vooral door de respondenten met de feitelijke teksten gegeven, terwijl de respondenten met de symbolische teksten vooral op de luiheid bleven hangen.

Opvallend is dat de respondenten met de feitelijke teksten vaker een argument aanhaalden over kwaliteit van het onderwijs. Het kan namelijk ook aan de kwaliteit van het onderwijs liggen dat er zesjes gehaald worden op eindexamens. De respondenten met de symbolische tekst reppen hier nauwelijks een woord over. Respondenten die de feitelijke tekst te zien kregen, haalden vaak aan dat ze vonden dat er ook iets gedaan moest worden aan de kwaliteit van het onderwijs en dat niet alleen de exameneisen verscherpt moesten worden. “Het is een eenzijdig idee om de exameneisen te verscherpen en niet tegelijk het aanbod te verbeteren.” Ook werd er gesproken over het feit dat er gesjoemeld wordt met de schoolexamens, dat het niveau van de schoolexamens tussen verschillende scholen erg kan verschillen. “Wil je de zesjescultuur verhelpen, dan moet er ook hier aan gewerkt worden en niet alleen gekeken worden naar de momentopnames van het eindexamen.” Veel respondenten die de feitelijke tekst te zien kregen pleitten ook voor meer geld voor het onderwijs.

De verschillende argumenten die gegeven zijn door de respondenten in de symbolische en feitelijke teksten

<i>Verskillende aangehaalde argumenten</i>	Feitelijke teksten	Symbolische teksten
Argument luiheid studenten	4	12
Argument kwaliteit onderwijs	11	5
Argument schoolexamens	6	2
Argument meer geld onderwijs	10	4

Wat dus erg opvallend is, is dat de respondenten die de feitelijke teksten gelezen hadden, met rationelere argumenten kwamen om te beredeneren of ze voor of tegen waren. Ze maakten meer verschillende overwegingen, en ook al kozen ze in veel gevallen toch nog om bij een denkbeeldig referendum voor te stemmen. Maar voordat deze keuze werd gemaakt, kwamen er veel verschillende argumenten. Er werd meer beredeneerd en meer voorwaardes gecreëerd die meegenomen moesten worden bij de

maatregel, zoals kwaliteitsverbetering van het onderwijs op zich en meer geld voor het onderwijs. Zo schreef een respondent: “Ik ben voor deze maatregel als hij gepaard gaat met meer geld in het onderwijs om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren.” Een andere respondent was tegen de maatregel, omdat “deze maatregel de kwaliteit van het onderwijs niet verbetert en zo misstanden met de schoolexamens en eindexamens niet uit de weg zal helpen. De maatregel is puur gericht op het verbeteren van de statistieken en helpt niet het kernprobleem weg te werken.” De respondenten met de feitelijke teksten keken dus meer naar andere oplossingen voor het probleem zoals meer controle en rechtekking van de schoolexamens op middelbare scholen en meer geld voor het onderwijs om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren.

Wat verder erg opvalt, is dat sommige respondenten die de symbolische teksten hadden gelezen, de maatregel omtrent de exameneisen niet goed lasen en daardoor eigenlijk “verkeerd” antwoord gaven. Ze haalden schoolexamens en eindexamens door elkaar; “Het is belachelijk dat leerlingen kunnen slagen met alleen maar onvoldoendes op de schoolexamens, daarom is dit een goede maatregel.” Dat terwijl de respondenten met de feitelijke teksten de maatregel aandachtiger lasen en vaak ook meer doorvroegen over de maatregel. Hieruit zou kunnen blijken dat de symbolen ervoor zorgen dat mensen sneller zonder goed na te denken over gaan tot actie, in dit geval het voor of tegen stemmen bij een denkbeeldig referendum. Er wordt minder op de feiten gelet en sneller ervan uit gegaan dat de maatregel nodig is.

Na de verschillende overwegingen stemden sommige respondenten met de feitelijke teksten als nog voor de maatregel, maar er was wel meer over nagedacht. Bij de respondenten met de symbolische teksten werden deze overwegingen vaak helemaal achterwege gelaten en werd er voor gestemd, puur om “de luiheid van de leerlingen tegen te gaan.” “Scholieren worden verplicht om meer tijd in hun studie te steken.”

De kracht van symbolen

Mensen maken minder overwegingen, laten zich meeslepen door de drama die in het symbool verscholen zit en zullen vaker op basis van emotie beslissingen nemen. Er kan geconcludeerd worden dat zoals in het theoretisch kader naar voren kwam, dat door middel van symbolisch taalgebruik en symbolische termen meer draagvlak gecreëerd wordt. Uit de resultaten van de interviews blijkt wel degelijk dat er draagvlak gecreëerd wordt door middel van symbolisch taalgebruik. Het is echter niet zo dat mensen door het gebruik van symbolen het opeens eens zullen zijn met een maatregel waar ze voorafgaand het oneens mee waren. Er spelen ook nog andere factoren mee of mensen het eens zijn met iets. Zo speelt politieke voorkeur een rol en ook de eigen ervaringen met het onderwerp, dit is ook duidelijk te merken bij de interviews. Een aantal respondenten (3) werkten in het onderwijs en zij beargumenteerden hun beslissingen aan de hand van hun ervaringen in het onderwijs.

Er valt echter wel te concluderen dat mensen minder rationeel redeneren bij symbolen en eerder mee gaan in het drama dat in het symbool verscholen zit. Voor politici is dit een belangrijk gegeven. Als ze hun boodschap dus mooier inpakken met symbolisch taalgebruik en een krachtige term zoals zesjescultuur, dan zullen mensen

zich eerder laten meeslepen met hun standpunt. Een politicus die een goed metafoor bedenkt, heeft een troef in handen.

4.2 Prikkelend

Een symbolische tekst zou volgens Edelman en Stone een heftigere reactie opwekken dan een feitelijke tekst. Symbolen worden volgens hen vaak gebruikt om een reactie te verkrijgen onder burgers. De symbolische teksten die in dit onderzoek werden gebruikt bij dit onderdeel van de interviews luiden als volgt:

VOC-mentaliteit:

De VOC-mentaliteit van de Nederlanders is weer terug. De wil om vooruit te komen en te kijken is een goede spel voor het bedrijfsleven. Nederlanders willen weer de eerste zijn, bijvoorbeeld op het gebied van duurzaam ondernemen. Steeds meer bedrijven kijken vooruit door hier aan mee te werken, hun VOC-mentaliteit siert hen.

Zesjescultuur:

Nederlandse studenten zijn het vaakst tevreden met een zesje, in vergelijking met andere Europese studenten. Balkende wil graag af van de zesjescultuur die in Nederland heerst. De hang naar middelmatigheid die in Nederland heerst, zou verleden tijd moeten worden. Studenten houden zich meer bezig met andere dingen, zoals buitenland ervaring, studentenverenigingen en hobby's dan hard studeren voor een hoog cijfer. Meer studenten zouden Cum Laude moeten slagen, stelt Balkenende.

Symbolen: emotie en focus?

Uit de interviews blijkt dat de symbolische teksten daadwerkelijk een emotionelere reactie opwekken bij de respondenten. Respondenten die de symbolische teksten voor zich kregen, hadden vaak sneller een antwoord klaar of sneller een reactie. Door het gebruik van een krachtige symbolische term wordt een tekst levendiger en lokt het ook meer reactie uit bij mensen. Het is voor hun duidelijker waar iets precies over gaat omdat alle tekst om de term heen in dienst staat van de term. Het is duidelijker waarop gereageerd dient te worden. Ook uit het onderdeel dat *draagvlak* testte bij het interview is duidelijk te zien dat de symbolen meer emotie oproepen. De respondenten beargumenteerde aan de hand van emotionele argumenten.

Dit was anders bij de feitelijke teksten. De feitelijke teksten wekten bij veel respondenten nog enigszins onduidelijkheden op als de vraag was wat hun reactie op de tekst was. Mensen hadden veel vragen over wat precies de bedoeling was en wat ze moesten antwoorden. De stukjes waarop gereageerd diende te worden luidde als volgt:

VOC-mentaliteit

Nederlanders lopen voor op het gebied van duurzaam ondernemen. Veel bedrijven proberen hierin te investeren en zo mee te werken aan de toekomst van ons land.

Zesjescultuur

34 % van de Nederlandse studenten geeft aan te gaan voor het hoogst mogelijk te behalen cijfer. Dit is in vergelijking met andere Europese landen een lager percentage. Verschil is echter wel dat Nederlandse studenten de meeste buitenland ervaring op doen. 45 % van de studenten geeft aan tijdens de studie ervaring in het buitenland op gedaan te hebben.

De respondenten wisten dus vaak niet wat er van hun verwacht werd en er waren ook veel respondenten die bij dit onderdeel niets invulden als ze een feitelijke tekst voor zich kregen. De rest van het interview werd dan wel ingevuld, maar op de vraag wat hun reactie was op het bovenstaande hadden de respondenten blijkbaar geen antwoord klaar. Er was niets in het stukje dat in het oog sprong om antwoord op te geven, wat wel bij de symbolische tekst het geval was.

Wat erg opviel bij de interviews, was het feit dat respondenten vaak ook een langer stukje schreven bij de symbolische teksten. Ze hadden meer te zeggen over zesjescultuur en VOC-mentaliteit, dan bijvoorbeeld over het feit dat 34% van de studenten tevreden is met een voldoende. Bij feitelijke percentages werd ook vaker de vraag gesteld waar die percentages dan vandaan kwamen en of dit echt het juiste percentage was. Door het gebruik van een term als zesjescultuur blijft het vaag hoeveel leerlingen zich identificeren met de zesjescultuur, maar lijkt het als een vast stand feit dat er zo'n cultuur heerst en lijkt het voor een respondent ook minder discutabel omdat er blijkbaar een echte cultuur hiervan heerst. Symbolen lijken duidelijker te zijn voor respondenten.

Opvallende punten uit de reactie van de respondenten op de symbolische en feitelijke teksten

	Feitelijke teksten	Symbolische teksten
Onduidelijkheden	9	4
Niet ingevuld door respondenten	6	2
Kritisch op feiten in het stukje	6	-
Associatie met slavernij en kolonialisme	-	3

De slechte VOC-mentaliteit

Bij de symbolische teksten over VOC-mentaliteit is een paar keer naar voren gekomen dat respondenten dit associeerden met slavernij en kolonialisme. Dit is zeker als heftige reactie te zien, omdat deze term bij sommige respondenten een emotionele reactie te weeg brengt. Bij de feitelijke teksten is geen een keer zo'n reactie naar voren gekomen.

VOC-mentaliteit staat niet voor slavernij en kolonialisme, maar door het gebruik van het woord "VOC" wordt het hier wel mee geassocieerd. VOC-mentaliteit is wat dat betreft geen goed gekozen metafoor voor wat er mee bedoeld wordt. Balkenende

bedoelt hiermee de kracht van de Nederlanders om vooruit te kijken, grenzen te verleggen en te durven de beste te zijn. De VOC had deze elementen misschien ook in zich, maar misschien was het beter geweest om een andere term te gebruiken.

VOC-mentaliteit is ook om andere redenen niet de meest geschikte term voor wat er mee beoogd is. VOC-mentaliteit heeft een positief element in zich, in tegenstelling tot de zesjescultuur dat eerder een negatief element in zich heeft. Dit is met opzet zo gedaan. Met zesjescultuur moet een reactie opgewekt worden dat dit niet door de beugel kan en dat iedereen er iets aan moet doen om deze cultuur Nederland uit te helpen. Het beoogt dus een instemmende negatieve reactie op te roepen. Bij de VOC-mentaliteit wil men eerder een instemmende positieve reactie oproepen. "Inderdaad, Nederland is vooruitstrevend en zou op kop moeten lopen met bijvoorbeeld duurzaam ondernemen."

Maar door het gebruik van het VOC roept het bij sommige mensen juist een negatieve reactie op en niet vanwege de beeldspraak en waar het voor staat, maar vanwege de woordkeus. Dit is niet de reactie die beoogd werd met VOC-mentaliteit, maar zo is duidelijk te zien dat politici hun woorden en dus ook hun symbolische termen met zorg moeten kiezen. Wat voor reactie je wilt bereiken onder het publiek hangt van veel verschillende dingen af, maar bij symbolische termen hangt het heel erg af van de ambiguïteit van de term en de associaties die er mee gemaakt worden.

Opgehitste media

Buiten de interviews kan ook door naar de media te kijken en weblogs gezien worden of symbolische teksten prikkelend zijn. Door het gebruik van de termen zesjescultuur en VOC-mentaliteit is er veel losgekomen in de media. Door een respondent werd ook opgemerkt dat dit soort termen volgens hem alleen gebruikt worden om iets los te maken bij de media. De termen zijn eerst gebruikt door politici en daarna overgenomen in allerlei opiniestukken in kranten en tijdschriften, in actualiteitenprogramma's, programma's als Pauw en Witteman. De media pikken een symbolische term sneller op en er lijken meer uitgesproken meningen over te bestaan dan over feitelijkheden die elke dag gebruikt worden door politici. Zoek de term zesjescultuur op in het internet en je krijgt pagina's vol met voorstanders en tegenstanders van de term. Het opvallende hierbij is echter dat er gediscussieerd wordt of de term terecht gebruikt wordt, niet over de term zelf.

Op verscheidene websites zijn opiniestukken te lezen, waarop heftig gereageerd wordt op de uitspraken van Balkenende. Zo wordt er bijvoorbeeld op de website van Onderwijs Ethiek hard uitgehaald naar de zo gehete zesjescultuur: "*Nederlandse studenten studeren minder uren per week dan hun buitenlandse collega's en nemen genoegen met een zesje. Ja, zo lust ik er nog wel een paar ... Volgens de Studentenmonitor 2005 (p.214) halen Nederlandse studenten gemiddeld een zeven voor hun tentamens. Of om precies te zijn: 6,9. Ik zou wel wat meer willen weten over de validiteit van dit cijfer, maar vooralsnog moeten we verheugd concluderen dat de zogeheten zesjescultuur niet wijdverbreid is onder de Nederlandse studenten ... En wat toptalent betreft: de prestaties van de beste 5% van de Nederlandse 16- tot 35-jarigen*

behoren tot de mondiale top-tien (p. 43). Alleen de score van de beste 1% is internationaal gezien onder de maat.” (Onderwijsethiek).

Het is duidelijk voor de meesten actieve internetters wat de term zesjescultuur betekent. Bij VOC-mentaliteit ligt dit iets anders. Hier is er vooral veel discussie over de betekenis en achtergrond van de term. Er wordt minder gesproken over het al dan niet terechte gebruik van de term. In het lijsttrekkers debat waarin Balkenende sprak over de VOC-mentaliteit was wel commentaar van de andere lijsttrekker rondom het gebruik door bijvoorbeeld Jan Marijnissen van de SP. Balkenende sprak over de VOC-mentaliteit op een lovende manier: “Laten wij blij zijn! Laten wij optimistisch zijn! Nederland kan het weer! Die VOC-mentaliteit om over grenzen heen te kijken, is weer terug. Dynamiek! Toch?” Waarop Jan Marijnissen met het tegenwoord kwam: “De VOC-tijd kende nogal wat rooftochten. Ook is de kolonisatie door de Nederlanders toen ontstaan, zoals Indonesië. Als onze premier zegt dat hij terug wil naar de VOC-tijd, kan dat gek overkomen in het buitenland.”

In de media werd vooral de VOC-mentaliteit van Jan Marijnissen over genomen. Er werd kritisch gekeken naar de gebruikte term van Balkenende en minder naar de boodschap die hij ermee wilde uitzenden. “Behalve met de handel in specerijen etc. hield de Compagnie zich bezig met slavenhandel ... en oorlog voeren. Een dynamische mentaliteit inderdaad. ... En dan hebben we het nog nauwelijks gehad over het knechten en uitbuiten van de plaatselijke bevolking. Al die ‘dynamische’ zaken die deel uitmaken van die ‘de VOC-mentaliteit’ die onze minister-president zo graag terug wil zien...” (Volkskrantblog).

4.3 Normative Leap

Politici willen vaak graag iets bereiken als ze een symbolische term gebruiken. Er was al eerder te zien dat ze er bijvoorbeeld draagvlak mee kunnen creëren. Er hangt echter ook vaak een normatieve waarde aan de gebruikte term. Door te zeggen dat iets lijkt op iets anders, geef je eigenlijk aan dat je ook vindt dat het gelijk moet zijn. Bij de VOC-mentaliteit wordt er met het woord aangegeven dat de mentaliteit in Nederland weer zo moet zijn als in de tijd van de VOC; toekomstgericht, vooruitstrevend en grenzenverleggend. Bij zesjescultuur wordt er juist bedoeld dat de term niet is waar men naar moet streven. Dit komt wel naar voren in het woord, omdat een zesje geassocieerd wordt met matig. Het is niet heel goed en ook niet extreem slecht, maar middelmatig. De zesjescultuur staat voor de cultuur van de middelmatigheid.

VOC-mentaliteit en zesjescultuur: Wat wil Balkenende van ons?

In de interviews werd gevraagd wat de respondenten dachten dat Balkenende voor ogen had met deze termen. Welke mentaliteitsverandering wilde hij teweeg brengen met de twee termen? Opvallend is dat de meeste respondenten de twee termen splitsen en dus apart beantwoorden. Ze zien het als twee verschillende mentaliteitsveranderingen. Zesjescultuur wordt over het algemeen heel letterlijk genomen. Respondenten gaven bijvoorbeeld aan dat zesjescultuur inhoudt dat men

“niet tot het uiterste gaat en tevreden is met een zesje.” Er wordt vaak door de respondenten gesproken over hogere cijfers halen bij studenten. Het wordt maar weinig in een breder verband getrokken. Zesjescultuur kan immers ook over het bedrijfsleven gaan, waarin mensen niet meer willen doen dan nodig. Dit hoeft niet per se alleen over leerlingen of studenten te gaan.

VOC-mentaliteit wordt niet zo letterlijk genomen door de respondenten. Het is vaak wel duidelijk wat Balkenende hiermee bedoelde en wat hij verwacht van de Nederlandse burgers. Respondenten spraken over “de nek uitsteken, een handelsgeest hebben en kampioenen willen zijn.” Uit dit onderzoek wordt het niet duidelijk of hij met deze termen ook de mentaliteitsverandering bereikt. Veel respondenten weten wel wat er bedoeld wordt, maar er wordt niet duidelijk of ze ook zullen handelen naar de termen. Vooral zesjescultuur wordt zo letterlijk opgenomen en veel van de studenten die ook mee hebben gedaan aan de interviews geven ook aan dat zij zelf deze mentaliteit ook hebben. Hoewel het door Balkenende betreurd wordt, is er bij de studenten geen verandering na het benoemen van deze cultuur. Mensen die deze mentaliteit hebben zullen vaak niet veranderen enkel door het aanstippen door een politicus.

Maar een mentaliteitsverandering is ook niet een verandering die over nacht gebeurt. Het is een langgerekt proces waar mensen zich eerst bewust van moeten worden wil er iets veranderen. Als een fenomeen als zesjescultuur door in de mond genomen wordt door een politicus, betekent het wel dat er weer meer over nagedacht wordt en over gepraat wordt. Het is ook te zien dat door het gebruik van een krachtige term als zesjescultuur er ook een trend opkomt van mensen die het tegendeel proberen te bewijzen. Zoals naar voren kwam op verschillende weblogs, zijn er genoeg feiten en cijfers die het tegendeel kunnen bewijzen. Door een term te gebruiken als zesjescultuur laait er ook meer discussie op over oplossingen voor het probleem en wordt er dus meer aandacht aan besteed.

Excellentie: in dienst van Balkenende?

De respondenten geven dus aan dat Balkenende met de termen een mentaliteitsverandering wil bereiken die excellentie inhoudt. De respondenten zien de beoogde mentaliteitsverandering van zesjescultuur vooral op het gebied van onderwijs en het wordt vooral gezien als “het verbeteren van resultaten.” Men heeft het idee dat Balkenende vooral wil dat er hogere cijfers worden gehaald om daarmee hoger te komen op wereldniveau. “Balkenende wil mee kunnen doen met de top van de wereld en het opleiden van resultaatgerichte werknemers is hierbij belangrijk.” Het lijkt alsof de meeste respondenten de beoogde mentaliteitsverandering zien als iets dat vooral belangrijk is voor Nederland op zich en niet voor de studenten zelf. “Balkenende wil dat studenten meer tijd in hun studie moeten steken in plaats van in buitenlang ervaring en studentenverenigingen. Er moeten hogere cijfers worden behaald en er moet geen studievertraging opgelopen worden.” Aan de andere kant wordt er door veel respondenten aangegeven dat er deze andere dingen ook belangrijk zijn tijdens de studie, zoals het opdoen van sociale vaardigheden, buitenland ervaring en andere curriculum aanvullende activiteiten.

Men vindt dit zelf belangrijk, maar heeft het idee dat dit juist niet “mag” volgens Balkende, die met zijn mentaliteitsverandering enkel betere resultaten wil krijgen en studenten sneller wil laten afstuderen. Het lijkt of de term zesjescultuur bij de respondenten een vervelende bijmaak geeft als het gaat om de mentaliteitsverandering. Respondenten nemen VOC-mentaliteit breder op en daardoor lijkt het ook alsof deze term meer ruimte in zich heeft en het een bredere positievere term. De respondenten associëren VOC-mentaliteit meer met “de horizon verbreden en initiatieven nemen”, terwijl de mentaliteitsverandering achter zesjescultuur niet op deze manier wordt opgevat. Verbreding en de kop uitsteken hoort juist ook bij de mentaliteitsverandering achter zesjescultuur. De hang naar middelmatigheid moet vermeden worden, dus dit betekent juist de kop uitsteken en grenzen verleggen.

Betekenis en doel: wereld van verschil?

In de interviews was een scheiding gemaakt door middel van twee vragen tussen wat werd bedoeld met de term en wat de beoogde mentaliteitsverandering achter de termen was. De respondenten hebben de vragen echter veelal op dezelfde manier beantwoord. Er is echter wel een wezenlijk verschil tussen wat er met iets bedoeld wordt en wat men ermee wil bereiken. Vooral bij de term zesjescultuur zit hier een groot verschil tussen. De meeste respondenten hebben dan ook als het over zesjescultuur ging de betekenis en het doel tegenovergesteld geformuleerd. Zo schreef een respondent bij de vraag wat Balkenende bedoelt met de term zesjescultuur: “dat studenten tegenwoordig zesjes halen en daar tevreden mee zijn. Dat ze niet leren voor een hoger cijfer.” Bij de vraag welke mentaliteitsverandering er achter deze term zat werd het volgende geantwoord: “studenten moeten hogere cijfers behalen.”

Veel respondenten vatten de mentaliteitsverandering dus niet breder op dan wat er met een term bedoeld wordt. De normatieve waarde van de termen wordt er niet altijd uitgehaald, of op een andere of erg letterlijke manier. Maar misschien is het wel hetzelfde, de betekenis van een metafoor en de mentaliteitsverandering.

Kortom door middel van symbolische termen zoals zesjescultuur en VOC-mentaliteit bereikt een politicus dus misschien niet gelijk de mentaliteitsverandering die hij of zij voor ogen had, maar door het gebruik van symbolische termen gaan mensen wel eerder mee in wat er met de term bedoeld wordt. Echter zodra de term ter discussie wordt gezet, zoals dat in dit onderzoek werd gedaan, dan wordt er meer nagedacht over wat de term precies zou kunnen betekenen. Er wordt meer nagedacht over waarom dit gebruikt wordt door politici. Als mensen zich steeds meer bewust worden van de achterliggende gedachte bij de term zullen ze er waarschijnlijk ook steeds meer over nadenken en uiteindelijk zou dit eventueel ook een mentaliteitsverandering te weeg kunnen brengen. De mensen moeten er eerst bewust van worden en door het gebruik van symbolische termen die mensen meer aanspreken dan feitelijkheden zal de mentaliteitsverandering waarschijnlijk sneller bereikt worden.

Opvallende punten die voorkomen in de antwoorden van de respondenten op de vraag wat voor mentaliteitsverandering Balkenende voor ogen heeft met de termen zesjescultuur en VOC-mentaliteit

	<i>Aantal keer voorkomend</i>
Splitsen van de termen	31
Combineren van de termen	9
Zesjescultuur wordt letterlijk genomen	29
VOC-mentaliteit duidelijk voor respondenten	32
Respondenten (studenten) naar eigen zeggen mentaliteit van zesjescultuur	6
Andere zaken zijn ook belangrijk naast studeren	9

4.4 Ambigüiteit

Door gebruik te maken van verschillende onderdelen van de interviews en de antwoorden van de respondenten op de vragen, is er gekeken of de termen zesjescultuur en VOC-mentaliteit ambigu zijn. Ambigüiteit is een "succesfactor" voor een symbool, omdat zo zich meer mensen in een symbool kunnen vinden en er verschillende partijen bij elkaar gebracht worden met een symbool die anders niet verenigd konden worden. Er is zijn per term verschillende categorieën gemaakt, waar uitspraken van respondenten onder geschaard konden worden.

Verschillende interpretaties van VOC-mentaliteit; er zijn ook combinaties voorgekomen tussen de bovenste drie interpretaties.

<i>Verschillende interpretaties VOC-mentaliteit</i>	<i>Aantal keer voorkomend</i>
Verbreding: grenzen verleggen, horizon verbreden, kijken naar het buitenland	25
Excelleren: kampioenen willen zijn, nek uitsteken, de beste willen zijn	12
Handelsgeest: initiatieven nemen, vooruitstrevende bedrijven, risico nemen	7
Positieve interpretatie: al het bovengenoemde	36
Negatieve interpretatie: slavernij, kolonialisme	3

VOC-mentaliteit: aansporing tot excellentie of slavenhandel?

Bij VOC-mentaliteit zijn er drie positieve interpretatie categorieën te onderscheiden en één negatieve. Er is een onderscheid te maken in een categorie “verbreding”, “excelleren” en “handelsgeest”. Interpretaties die onder de categorie verbreding vallen gaan vooral over de VOC-mentaliteit in de zin van grenzen verleggen en de horizon verbreden. Respondenten zien VOC-mentaliteit als iets waardoor mensen verder kijken dan het makkelijkst haalbare en het conventionele. Bedrijven die kijken naar concurrenten in het buitenland en kijken wat er allemaal mogelijk is. Dit wordt gezien als VOC-mentaliteit en deze interpretatie wordt door veel respondenten ook aangehaald, sommige in combinatie met andere categorieën.

De tweede categorie “excelleren” wordt door veel respondenten aangehaald. VOC-mentaliteit houdt volgens hen in dat je de beste wilt en durft zijn. Er moet geëxcelleerd worden op bepaalde gebieden in Nederland (bijvoorbeeld op het gebied van duurzaamheid). “Je moet de kop boven het maaiveld uitsteken, wil je belangrijk zijn op de wereldmarkt.” Deze categorie komt vaak voor in combinatie met verbreding, maar er is wel een nuance verschil te zien bij respondenten. Sommigen leggen meer de nadruk op het excelleren en anderen op de verbreding.

Dan is er nog de categorie “handelsgeest”, respondenten die VOC-mentaliteit zien als iets dat vooral te maken heeft met bedrijven, hun handelsgeest en strategie. “Bedrijven met een VOC-mentaliteit durven initiatieven te nemen en zijn niet bang voor de eventuele risico’s.” Om dit te behalen hebben bedrijven waarschijnlijk wel de behoefte nodig om te excelleren en zullen ze vaak hun horizon moeten verbreden. Alle drie de categorieën hebben veel met elkaar te maken en kunnen ook bijna niet los van elkaar gezien worden. De drie positieve categorieën zijn ook niet erg verschillend van elkaar dat gezegd kan worden dat de term VOC-mentaliteit erg ambigu is en verschillende partijen bij elkaar brengt. Er bestaan eerder twee groepen met een negatieve en positieve interpretatie van de term. In dit onderzoek is er maar een klein groepje dat een negatieve interpretatie heeft van de term, maar uit de media komt naar voren dat dit een veel grotere groep zou kunnen zijn.

Wat dat betreft is de term niet goed gekozen, zoals in dit stuk ook al eerder naar voren kwam. Er zijn negatieve associaties met de term en de term differentieert eerder groepen, dan dat de term groepen bij elkaar brengt.

Zesjescultuur: wie krijgt de schuld?

Bij de term zesjescultuur zijn er geen positieve en negatieve interpretaties te vinden bij de respondenten. Het is eerder zo dat respondenten de termen interpreteren op verschillende manieren en met verschillende achterliggende gedachten of argumenten.

Verskillende interpretaties van zesjescultuur, vooral gestaafd op verschillende argumenten

<i>Verskillende interpretaties zesjescultuur</i>	<i>Aantal keer voorkomend</i>
Luiheid: geen moeite om hogere cijfers te halen, tevreden met een zes	28
Cultuur: Nederlandse maatschappij stimuleert niet, het is niet nodig te	8

excelleren	
Kwaliteit onderwijs: slechte kwaliteit zorgt voor slechte prestaties, niet alleen te wijten aan studenten	4

Het overgrote deel van de respondenten interpreteert zesjescultuur als de luiheid van studenten. Studenten doen geen moeite om hogere cijfers te halen en zijn tevreden met een middelmatig resultaat. Door deze respondenten wordt zesjescultuur geïnterpreteerd als iets dat vooral door studenten in stand wordt gehouden, een cultuur die bij de studenten heerst. Dit is anders bij de groep respondenten die zesjescultuur interpreteert als een cultuur die in heel Nederland heerst. Zij geven de “schuld” van de zesjescultuur aan de Nederlandse maatschappij waarbinnen men niet gestimuleerd wordt om te excelleren. Doordat het niet nodig is in onze maatschappij, worden studenten ook niet gestimuleerd om voor hun studie wel beter te presteren dan het makkelijkst haalbare.

Tenslotte is er nog een kleine groep respondenten die de zesjescultuur zien als het falen van het onderwijs systeem. De kwaliteit van het onderwijs is volgens hen dermate verslechterd dat studenten ook geen goede cijfers meer halen op bijvoorbeeld eindexamens. “De zesjescultuur is een voorbeeld van de verslechtering van het onderwijs. Leerlingen met hogere cijfers worden niet beloond en er is dus geen stimulans om beter te presteren.”

De term zesjescultuur is niet erg ambigu, mensen geven er vooral dezelfde betekenis aan. Sommige respondenten gaven er wel andere betekenissen aan, maar deze betekenissen zijn niet erg verschillend van elkaar. De term is niet bijzonder ambigu, maar kan wel op verschillende manieren worden geïnterpreteerd. Het brengt wel mensen bij elkaar die een andere oorzaak van deze cultuur aanwijzen. De oorzaak zit immers niet in de term zelf verscholen.

Ambigüiteit zoals bedoelt door bijvoorbeeld Deborah Stone, is moeilijk te creëren in een term. Beide termen in dit onderzoek zijn niet erg ambigu en brengen ook niet verschillende groepen met verschillende perspectieven bij elkaar die anders niet bij elkaar gebracht zouden kunnen worden. Het is ook erg moeilijk om een term ambigu te formuleren, en bij deze termen is er waarschijnlijk ook niet op deze manier over nagedacht. De termen zijn gebruikt om het publiek te prikkelen en te attenderen op een mentaliteit in Nederland. Ze zijn niet per se bedoeld om groepen en meningen bij elkaar te brengen, maar het kan natuurlijk altijd een handig element zijn van een term als er wel ambigüiteit in verscholen zit. Bij VOC-mentaliteit is dit echter niet handig, omdat door het ambigue element van de term er juist twee groepen uit elkaar gedreven worden. Ambigüiteit moet juist groepen bij elkaar brengen.

5. Conclusie & Discussie

5.1 Conclusie

In de inleiding is er gesproken over het politieke spel waar het gebruik van symbolen toe behoort. Symbolisch machtsgebruik is een handig middel voor politici om burgers te beïnvloeden op verschillende manieren. Zo worden ook de symbolische termen VOC-mentaliteit en zesjescultuur gebruikt door politici. Dit gebeurt om verschillende redenen zoals te zien is geweest in het theoretisch kader. Ook werd hierin beschreven wat de reacties van burgers zijn op deze verschillende uitwerkingen van symbolisch machtsgebruik. Er is in dit onderzoek gekeken op welke wijze de reacties van burgers op symbolisch machtsgebruik zoals beschreven in de literatuur terug te zien zijn in de discourses zesjescultuur en VOC-mentaliteit.

Het doel van dit onderzoek was het testen van assumpties uit de literatuur op de empirie. De resultaten uit het vorige hoofdstuk zijn de empirie die getest werd aan de theorie. De verschillende assumpties zijn op hun eigen manier getest, zoals dit al naar voren kwam in het hoofdstuk Methoden en Technieken. De verschillende assumpties uit de literatuur zijn ook in de empirie naar voren komen. Alle assumpties waren gebaseerd op machtsgebruik van politici door middel van symbolen. Machtsgebruik kan op verschillende manieren naar voren komen en elke assumptie had een element van machtsgebruik in zich. De termen VOC-mentaliteit en zesjescultuur hebben symbolisch machtsgebruik in zich omdat ze elk gebruikt zijn om aandacht te trekken van de burgers op een bepaald fenomeen. Zesjescultuur wordt ook gebruikt om draagvlak te creëren voor bijvoorbeeld de maatregel om de exameneisen te verscherpen. De termen hebben elk op hun eigen manier macht in zich, ondanks dat dit misschien niet op het eerste gezicht duidelijk is.

Zo werd er door de verschillende auteurs beweerd dat symbolen zorgen voor meer draagvlak. In de empirie kwam dit ook naar voren. Het zorgt voor meer draagvlak op de manier dat mensen minder rationeel nadenken over hun beslissingen en keuzes en zo eerder mee zullen gaan met de beeldspraak van het symbool.

Ook werd er door de auteurs beweerd dat symbolen prikkelend werken, dat burgers hier eerder op reageren en het meer los maakt onder de bevolking. Deze assumptie kan ook beaamd worden met de bevindingen uit de empirie. Symbolen zorgen ervoor dat mensen zich meer ergens op kunnen focussen en ze zorgen voor meer reactie dan feitelijke teksten.

Een andere assumptie die getest werd, was dat symbolen normen en waarden in zich dragen en dat politici met het gebruik van symbolen een mentaliteitsverandering te weeg willen brengen. De termen zesjescultuur en VOC-mentaliteit beogen een mentaliteitsverandering en er zitten ook normen en waarden in verscholen. Veel mensen halen deze normen en waarden er ook uit en zijn ook bewust van de beoogde mentaliteitsverandering. Door een symbool te gebruiken zullen mensen meer gaan

nadenken over wat het betekent en zullen mensen zich bewuster worden van het feit waar het symbool voor staat.

De laatste assumptie die getest werd, was of de symbolen ook ambigu waren. De termen zesjescultuur en VOC-mentaliteit zijn niet bijzonder ambigu, maar kunnen toch zeker wel op verschillende manieren worden opgevat. Deze verschillen zijn echter eerder nuance verschillen.

Vergelijking theorie en empirie: de mate waarin de assumpties uit de theorie terug te vinden zijn in de empirie

<i>Assumpties uit theorie</i>	<i>Mate waarin te vinden in de empirie</i>
Draagvlak	+
Prikkelend	++
Normative Leap	+
Ambigüiteit	-

Stone en Edelman, de auteurs waar de assumpties over symbolisch machtsgebruik vandaan komen, hebben erg veel “vertrouwen” in symbolen. Stone ziet symbolen als hét middel om het publiek te beïnvloeden en een standpunt goed in te pakken. Ook Edelman geeft erg veel credits aan symbolen. Ze beschrijven de gevaren van symbolen nauwelijks, bijvoorbeeld de zogeheten dramademocratie. In dit onderzoek is duidelijk naar voren gekomen dat mensen sterk beïnvloed kunnen worden door symbolen. Ze volgen lijdzaam de politici en, zoals in de dramademocratie van Elchardus, wordt dan een democratie niet meer van het volk maar van de elite en de media.

Het is natuurlijk een handig gegeven, dat symbolen mensen beïnvloeden, voor politici, willen zij iets gedaan krijgen van de burgers, dan moeten zij goede symbolische termen gebruiken. Ze kunnen dingen aan mensen voorschrijven zonder dat ze het door hebben en door de beïnvloeding met symbolen kan de politiek rustig doorgaan met waar ze zelf zin in hebben. De democratie is alleen nodig op het moment van stemmen, maar dan kunnen burgers ook beïnvloed worden. Het politieke spel blijft iets van de elite.

Maar ook burgers kunnen iets doen met het gegeven dat ze beïnvloed worden door symbolen. Als men zich meer bewust zou zijn van het gebruik van symbolen en de verschillende vormen van machtsgebruik die er achter zitten, dan zou men misschien minder snel mee gaan met het drama van de termen. Door bewustwording van de symbolen, kunnen burgers proberen meer rationeel na te denken over de standpunten van politici. Burgers worden zich meer bewust van het politieke spel dat voor hun opgevoerd wordt. Kortom, iedereen zou iets kunnen hebben aan de bevindingen van dit onderzoek. Speel en begrijp het politieke spel van symbolen!

5.2 Discussie

De bevindingen uit dit onderzoek zouden ter discussie gesteld kunnen worden door de methode die gebruikt is. Door respondenten expliciet te vragen wat zij denken van de termen, zouden zij beïnvloed kunnen worden en op een volgens hen gewenste manier antwoord kunnen geven. Er zijn waarschijnlijk ook nog andere manieren om beïnvloeding te testen, waarbij mensen minder direct betrokken zijn. In dit onderzoek had er ook gekozen kunnen worden voor een documentenanalyse. Dit is echter niet gedaan omdat door de onderzoeksmethode te gebruiken die nu gebruikt is, het verhaal van de respondenten beter naar voren komt en verschillende overwegingen duidelijker aan het licht komen.

Wat verder ter discussie gesteld kan worden, is in hoeverre de antwoorden van respondenten beïnvloed worden door de symbolen, of dat er nog andere factoren meespelen. Er wordt in dit onderzoek vanuit gegaan dat symbolen een grote rol spelen, maar dat zij niet alles bepalen wat er in de wereld gebeurt. Ze zorgen voor meer aandacht en minder rationeel nadenken, maar symbolen zijn niet de enige redenen waarom mensen mee gaan met bijvoorbeeld een bepaald standpunt van een politicus. Ook andere dingen komen er bij kijken. Burgers zijn geen marionetten van symbolen, maar ze oefenen wel een grote invloed uit.

Voor gevolg onderzoek zou er meer gebruik gemaakt kunnen worden van documenten en bijvoorbeeld opiniepeilingen. Er zou gekeken kunnen worden of er verschillen te zien zijn in hoeverre burgers het met een standpunt eens zijn en hoe dit beïnvloed wordt door hoe het standpunt is in gekleed. Zijn er bijvoorbeeld veel mensen het eens met eens standpunt van een politicus die veel symbolen gebruikt en minder met een politicus die saai betogen houdt. Door te kijken naar opiniepeilingen wordt er minder verwacht van de respondenten en zou het misschien minder gekleurd worden door de respondenten. In dit onderzoek is zo veel mogelijk geprobeerd verschillende respondenten te ondervragen en dat is ook gelukt. Hierdoor is het al minder gekleurd en minder eenzijdig.

Waarom er toch voor gekozen is om respondenten te gebruiken, ligt aan het feit dat er meer naar de beweegredenen gezocht werd en meer achter de antwoorden gekeken werd. Door documenten te gebruiken wordt er erg aan de oppervlakte gebleven, maar nu is er toch een diepgaander beeld gevormd van wat symbolen doen met burgers.

6. Literatuurlijst

Murray Edelman, 1964, *The Symbolic Uses of Politics*. University of Illinois Press.

Mark Elchardus, 2002, *De drama democratie*. Tiel: Uitgeverij Lannoo nv.

Norman Fairclough, 1989, *Language and Power*. Pearson Education.

Peter John, 1998, *Analysing Public Policy*. London: Continuum

Deborah Stone, 1988, *Policy Paradox: The Art of Political Decision Making*. New York: W.W. Norton & Company, Inc.

Dvora Yanow, 1996, *How Does a Policy Mean? Interpreting Policy and Organizational Actions*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.

Krantenartikelen:

Bouma & Walters, 8 oktober 2008, *De zesjescultuur voorbij: Uitblinken mag weer in het onderwijs*. In: de Volkskrant.

Peter Giesen, 14 september 2007, *Land van verdachte strebers. Zesjes Klaagzangen over geringe ambities in de polder zijn heel Nederlands, zeggen historici*. In: de Volkskrant.

Henk Slechte, 13 januari 2009, *Erfenis van Calvijn te mooi voorgesteld*. In: Trouw.

Miriam Sluijs, 31 oktober 2008, *'Dit is zeker die VOC-mentaliteit die ze willen.'* *Kritische uitspraken van fractievoorzitters vallen slecht op de Antillen*. In: NRC handelsblad.

Frank Vermeulen, 12 september 2008, *Van Geel en het testament van Balkenende*. In: NRC handelsblad.

Balkenende's droom. 8 februari 2008. In: NRC handelsblad.

Strengere Exameneisen én beter onderwijs. 22 januari 2009. In: NRC handelsblad.

Zesjesstructuur. 1 november 2008. In: Trouw.

Websites:

www.nos.nl

www.onderwijsethiek.nl

www.volkskrantblog.nl